

The role of tourism development in inclusive growth (A case study of middle-income and high-income countries)

Hadi Rafiei Darani^{1✉}, Lida Gohari Gharaei¹

1. Department of Tourism Economic, Institute of Tourism Research at ACECR (Academic Center for Education, Culture and Research), Mashhad, Iran.

Article Info

Article type:

Research Paper

Keywords:

Inclusive growth index, Principal component analysis, Tourism development, GMM-Sys.

Received:

?

Received in revised form:

?

Accepted:

?

pp. ?-?

Abstract

In the face of simultaneous high economic growth on one hand and poverty, inequality, and unemployment on the other, an inclusive growth strategy has emerged as a new concept in growth economics, and it has been attracting the attention of researchers and policymakers. As tourism plays an important role in economic growth, this study explores the impact of tourism development on inclusive growth. For this purpose, firstly, a composite index for inclusive growth is calculated using the principal component analysis (PCA) method. This method was also used in making a composite index for tourism by weighting three indices. This research used the dynamic model based on the System Generalized Moments Method (GMM-SYS) for 18 middle-income countries and 25 high-income countries and compared the estimates in two separate regressions from 2004 to 2020. The results showed that the four indexes of tourism development had a positive and significant impact on both middle-income and high-income countries. This effect has been significantly higher in middle-income countries compared to high-income countries. This article is the first attempt to obtain a more comprehensive index for inclusive growth and investigate the impact of tourism on it.

Citation:

Publisher: Vali-e-Asr University of Rafsanjan

<http://doi.org/10.22072/tmsse.2026.2072882.1066>

???

©The Author(s)

* Corresponding Author, H.rafiei@acecr.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

In the context of rapid economic growth coexisting with challenges such as poverty, inequality, and unemployment, the concept of inclusive growth has gained increasing attention among researchers and policymakers. Tourism, as one of the largest and fastest-growing sectors in the global economy, plays a crucial role in promoting economic growth and employment creation. This study investigates the impact of tourism development on inclusive growth by constructing composite indices for both inclusive growth and tourism development, thereby providing a comprehensive analysis of their relationship across countries with different income levels.

Methodology

Firstly, the dimensions of inclusive growth were identified, and data from the World Bank's World Development Indicators (WDI) and the World Wealth and Income Database (WID) were extracted. Using Principal Component Analysis (PCA), a weighted composite index for inclusive growth was created. Similarly, a composite tourism development index was constructed by weighting three key tourism variables: tourist arrivals, international tourism receipts, and international tourism expenditures in current US dollars. The influence of tourism development on inclusive growth was estimated using a dynamic panel data method, specifically the System Generalized Method of Moments (GMM-SYS), for two groups of countries: 18 middle-income countries and 25 high-income countries, over the period 2004-2020. Separate regression analyses were performed for the composite tourism index and its individual components.

Results

The results indicate that tourism development has a positive and significant effect on inclusive growth in both middle-income and high-income countries. Notably, the magnitude of this effect is considerably greater in middle-income countries compared

to high-income countries. This difference can be explained by the varying roles that tourism plays in the economic structure of countries at different stages of development: in high-income countries, economic activities and income sources are more diversified, and other economic sectors contribute relatively more to growth. Additionally, the three individual tourism indicators showed consistent positive impacts similar to the composite tourism development index. Control variables demonstrated that inflation has a significant negative effect on inclusive growth, while trade openness and capital accumulation exhibited a strong positive influence on fostering inclusive growth.

Discussion and Conclusion

Tourism plays a pivotal role in driving inclusive growth, especially in middle-income countries, where its development significantly boosts economic activity and creates substantial employment opportunities. Policy implications suggest prioritizing investments in tourism infrastructure, diversifying tourism products, and enhancing international competitiveness to foster more substantial and equitable growth. Furthermore, efforts should be made to avoid regional over-concentration by promoting a more balanced distribution of tourism benefits. In addressing socio-economic inequalities linked to tourism, policymakers must formulate strategies to reduce both monetary and non-monetary disparities, such as wage discrimination and occupational segregation, particularly gender-based inequalities in the workforce. Developing effective policies to address these challenges is crucial for fostering a more equitable tourism industry that inclusively supports diverse social groups.

The study also underscores the importance of macroeconomic stability by highlighting the detrimental effects of inflation on inclusive growth. Strategic policies that promote investment in productive assets are essential for driving capital accumulation, supporting sustainable growth, and achieving fair and inclusive economic development. In the post-

COVID-19 era, increasing tourism investment and revitalizing tourist attractions will be crucial to accelerating inclusive economic recovery.

This research represents a groundbreaking initiative to integrate a comprehensive measure of inclusive growth with a thorough assessment of tourism's effects, offering critical insights to assist policymakers in middle- and high-income countries in promoting more inclusive development pathways.

Declaration of Generative AI and AI-assisted technologies in the writing process

The authors declare that they did not use any artificial intelligence (AI) tools in the preparation of this manuscript.

Funding

This article is not sponsored

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

نقش توسعه گردشگری در رشد فراگیر (مطالعه موردی کشورهای با درآمد متوسط و بالا)

هادی رفیعی دارانی^۱، لیدا گوهری قرانی^۱

۱. گروه اقتصاد گردشگری، پژوهشکده گردشگری جهاد دانشگاهی، مشهد، ایران.

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ دریافت:

؟؟؟؟/؟؟/؟؟

تاریخ بازنگری:

؟؟؟؟/؟؟/؟؟

تاریخ پذیرش:

؟؟؟؟/؟؟/؟؟

صص.؟؟-

کلید واژه‌ها:

شاخص رشد فراگیر،

تحلیل مولفه‌های اصلی،

توسعه گردشگری،

GMM-SYS

در مواجهه با رشد اقتصادی بالا از یک سو و فقر، نابرابری و بیکاری از سوی دیگر، استراتژی رشد فراگیر به عنوان یک مفهوم نوین در اقتصاد رشد مطرح شده و مورد توجه پژوهشگران و سیاست‌گذاران قرار گرفته است. از آنجا که گردشگری نقش مهمی در رشد اقتصادی ایفا می‌کند، این مطالعه به بررسی تأثیر توسعه گردشگری بر رشد فراگیر می‌پردازد. برای این منظور، ابتدا شاخص مرکبی برای رشد فراگیر با استفاده از روش تحلیل مولفه‌های اصلی (PCA) محاسبه شد. همین روش برای ساخت شاخص مرکب گردشگری با وزن‌دهی سه شاخص نیز به کار رفت. در این تحقیق مدل دینامیک مبتنی بر روش برآورد گشتاورهای تعمیم‌یافته سیستمی (GMM-SYS) برای ۱۸ کشور با درآمد متوسط و ۲۵ کشور با درآمد بالا طی دوره ۲۰۰۴ تا ۲۰۲۰ استفاده و نتایج در دو رگرسیون مجزا مقایسه شدند. نتایج نشان داد که چهار شاخص توسعه گردشگری تأثیر مثبت و معناداری بر کشورهای هر دو گروه درآمدی دارند، که این تأثیر در کشورهای با درآمد متوسط به‌طور معنادار بیشتر از کشورهای با درآمد بالا است. این مقاله نخستین تلاش برای به دست آوردن شاخصی جامع‌تر برای رشد فراگیر و بررسی تأثیر گردشگری بر آن به شمار می‌رود.

استناد:

<http://doi.org/10.22072/tmsse.2026.2072882.1066>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه ولی عصر رفسنجان

مقدمه

جوامع برای دستیابی و حفظ رشد قوی تلاش می‌کنند تا سطح زندگی را بالا برده و رفاه را بهبود بخشند. با این حال، رشد اقتصادی قوی لزوماً فراگیر نیست و مزایای افزایش درآمد ملی فقط گاهی اوقات به طور مساوی در بین دسته‌های مختلف اجتماعی توزیع می‌شود. نابرابری و فقر می‌تواند همزمان با رشد اقتصادی در یک کشور ایجاد شود. به علاوه، فراگیری مفهومی چندبعدی فراتر از فقر و توزیع درآمد است. ایانچوویچینا و لوندستروم (Ianchovichina and Lundström, 2009)، در تعریف رشد فراگیر، به جای تمرکز بر توزیع مجدد درآمد، بر اشتغال مولد تمرکز می‌کنند. بنابراین، رشد فراگیر مفهومی است که فراتر از رشد گسترده می‌رود و رشدی را بیان می‌کند که نه تنها فرصت‌های اقتصادی جدیدی ایجاد می‌کند، بلکه شرایطی را فراهم می‌کند که دسترسی برابر به فرصت‌های ایجاد شده برای همه بخش‌های جامعه، به ویژه برای فقرا را تضمین می‌کند (Ali & Son, 2007).

واحد اطلاعات اکونومیست (The Economist Intelligence Unit, 2017) رشد فراگیر را به عنوان رشد اقتصادی توزیع شده در بخش‌های پایدار، ایجاد فرصت‌های شغلی مولد، کاهش فقر و نابرابری و به طور کلی فراهم کردن اشتراک گسترده مزایای رشد اقتصادی تعریف می‌کند. همچنین، توسعه بخش گردشگری یکی از سیاست‌های محبوب بسیاری از دولت‌ها در کشورهای در حال توسعه است زیرا رشد اقتصادی را به دنبال دارد (Hampton et al., 2018). داده‌های رسمی آخرین تحقیق سالانه ارائه شده توسط شورای جهانی سفر و گردشگری (WTTC, 2025) برای سال ۲۰۲۴، نشان‌دهنده یک دوره تحول و بازایی چشمگیر پس از چالش‌های جهانی اخیر است.

بر اساس این گزارش سهم بخش سفر و گردشگری در سال ۲۰۲۴ از تولید ناخالص داخلی جهانی به ۹/۱۰ تریلیون دلار آمریکا رسیده که معادل ۱۰ درصد از کل اقتصاد جهانی (شامل اثرات مستقیم، غیرمستقیم و القایی) است. علاوه بر این، این صنعت نقش حیاتی در بازار کار ایفا کرده است. به گونه‌ای که عامل اصلی ایجاد ۳۵۷ میلیون نفر فرصت شغلی در کشورهای مختلف شده که حدود ۱۰ درصد از مشاغل جهان را شامل می‌شود. از منظر مخارج و هزینه کرد گردشگران، در حالی که گردشگران داخلی با رشد ۵/۴ درصدی نسبت به سال ۲۰۲۳ به رقم ۵/۳ تریلیون دلار رسیدند، هزینه کرد گردشگران بین‌المللی نیز با افزایش قابل توجه ۱۱/۶ درصدی، به رقم ۱۰۹ تریلیون دلار افزایش یافت که نشان‌دهنده بازایی قوی این صنعت بعد از دوره رکود کرونا می‌باشد.

گردشگری صنعتی ترکیبی است و سرمایه‌گذاری در آن بخش‌های گوناگونی از جمله ایجاد زیرساخت‌ها، تأمین خدمات عمومی، ارتقای ظرفیت بخش خدمات، و تقویت ساختار و مدیریت بخش گردشگری را هدف قرار می‌دهد (Aghayari Heiri et al., 2026). به علاوه گردشگری می‌تواند بر ارتقای شاخص‌های فرهنگی و اجتماعی نیز اثرگذار باشد (Kiani Salmi & Abbasian, 2026). توسعه گردشگری ورودی این امکان را دارد که علاوه بر اثر مستقیم بر رشد اقتصادی از طریق مکانیسم‌های متعددی از جمله صادرات خدمات، نوسانات نرخ ارز، توسعه زیرساخت‌ها، نوآوری و تشکیل سرمایه انسانی بر رشد اقتصادی منتقل شود (Farzin et al., 2020; Bazzazan, 2020; Ozer et al., 2022; Ahmad et al., 2022; Shi et al., 2020). بلکه از طریق تاثیر بر توزیع درآمد (Farzin et al., 2019)، موجب پویایی گسترده‌تری در اقتصاد ملی می‌شود.

بنابراین، توسعه گردشگری و سهم آن در کل اقتصاد توسط بسیاری از سیاست‌گذاران و مقامات برنامه‌ریزی ضروری تلقی می‌شود. مطالعات زیادی در مورد گردشگری و تأثیرات آن بر رشد و کاهش فقر و نابرابری وجود دارد. با این حال، بحث در مورد نقش بخش گردشگری در توسعه اخیراً از رویکردی که فقط بر رشد و کاهش فقر تمرکز دارد، به یک بخش گردشگری فراگیرتر تغییر یافته است (Hampton et al., 2018; Scheyvens & Biddulph, 2018). به گفته شارما (2018)، پتانسیل گردشگری باعث تحریک رشد اقتصادی، ایجاد شغل، ایجاد درآمد دولت و تاثیر بر ورود گردشگران، درآمدها و هزینه‌ها می‌شود. گردشگری راهی برای حمایت

نقش توسعه گردشگری در رشد فراگیر/ رفاهی دارانی و گوهری قرانی

از رشد شغلی و در نتیجه حمایت از رفاه مردم در بسیاری از اقتصادهای نوظهور در نظر گرفته می‌شود (Mitchell & Faal, 2007; Snyder, 2017). به گفته سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD, 2017) سیاست گردشگری باید تضمین کند که به رشد اقتصادی که به طور گسترده در سراسر جامعه به اشتراک گذاشته می‌شود و رفاه شهروندان را بهبود می‌بخشد، کمک می‌کند. سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) نیز پس از همه‌گیری کووید-۱۹ و تأثیرات گسترده اجتماعی و اقتصادی آن بر اقتصادهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، از سرگیری گردشگری و نیاز به استفاده از مزایای این امر به طور گسترده و منصفانه، روز جهانی گردشگری ۲۰۲۱ را به عنوان روزی برای تمرکز بر گردشگری برای رشد فراگیر تعیین کرده است. با وجود اهمیت توجه به گردشگری و تأثیر آن بر رشد فراگیر، مبانی نظری رابطه بین توسعه گردشگری و رشد فراگیر هنوز به طور کامل تدوین نشده است. از حدود سال ۲۰۱۳، مجموعه‌ای کوچک اما رو به رشد از ادبیات در مورد رشد فراگیر مبتنی بر گردشگری وجود داشته است که بر کشورهای در حال توسعه جزیره‌ای کوچک (Hampton & Jeyacheya, 2013) و سپس به طور گسترده‌تر بر گردشگری در اقتصادهای در حال توسعه (Jeyacheya & Hampton, 2020; Bakker, 2019; Bakker & Messerli, 2017; Bakker et al., 2023) تمرکز دارد.

باکر و مسرلی (2017) ادعا کردند که برای ارتقای رشد فراگیر، گردشگری باید فرصت‌های اقتصادی برای کارآفرینان و اشتغال مولد فراهم و دسترسی برابر به این مشاغل و فرصت‌ها را ایجاد کند. باکر (2019) بیان می‌کند که برای بررسی گردشگری باید به بهبود شرایط مشارکت افراد و گروه‌ها در جامعه کمک کند.

با توجه به تعاریف رشد فراگیر، می‌توان دریافت که رشد فراگیر طیف وسیعی از معانی اساسی مانند رشد عادلانه گسترده (عدالت جنسیتی، ارزش درآمد و غیره، به صورت چندوجهی)، رشد اقتصادی همراه با توسعه انسانی، رشد به نفع فقرا، رشد قابل دسترس و مشارکتی و رشد پایدار را در خود جای دارد. علی و سون (2007) و آناند و همکاران (2013) تلاش کردند رشد فراگیر را به عنوان ترکیبی از رشد درآمد ملی و نابرابری درآمد تعریف کنند. اگرچه این رویکرد به ترکیب دو رشته تحلیل فقر-نابرابری و ادبیات رشد کمک می‌کند، اما در به تصویر کشیدن ماهیت گسترده‌تر مفاهیم پذیرفته‌شده‌ی رشد فراگیر ناتوان است.

تحقیق حاضر، شاخص رشد فراگیر را توسعه می‌دهد به طوریکه این شاخص رویکردی جامع داشته و جنبه‌های پولی و غیرپولی را در بر می‌گیرد و صرفاً بر رشد به نفع فقرا یا کاهش نابرابری تمرکز نمی‌کند. رشد فراگیر تضمین می‌کند که افراد منابع و فرصت‌هایی برای مشارکت و بهره‌مندی از رشد اقتصادی دارند. عناصر کلیدی مانند دسترسی به خدمات، اشتغال، مراقبت‌های بهداشتی و آموزش با کیفیت باید به صورت جهانی، صرف نظر از درآمد، جنسیت، قومیت یا موقعیت مکانی، ارائه شوند. این دیدگاه، تمرکز را از ارزیابی صرف اینکه آیا رشد، فقر را کاهش می‌دهد، به بررسی چگونگی مشارکت فعال افراد محروم در رشد اقتصادی و چگونگی حمایت نهادها از این امر تغییر می‌دهد (De Haan, 2015).

با وجود مطالعات گسترده در زمینه تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی، پژوهش‌های اندکی رابطه‌ی میان توسعه گردشگری و رشد فراگیر را با در نظر گرفتن ابعاد چندبعدی رفاه انسانی بررسی کرده‌اند. نوآوری اصلی این مطالعه در چند بعد قابل توجه است: نخست، برخلاف اکثر پژوهش‌های پیشین که صرفاً از نسبت تولید ناخالص داخلی به ازای هر فرد شاغل به عنوان شاخص رشد فراگیر استفاده کرده‌اند، این تحقیق، شاخصی را می‌سازد که ابعاد پولی و غیرپولی رشد فراگیر را منعکس می‌کند و از شاخص‌های عملکرد مک‌کینلی (2010) برای پوشش کارآمد جنبه‌های مختلف استفاده می‌کند. در این مطالعه، رشد فراگیر به عنوان فرایندی چندبعدی تعریف می‌شود که نه تنها رشد اقتصادی، بلکه شاخص‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی شامل اشتغال و بهره‌وری، آموزش و بهداشت، زیر ساختارهای اقتصادی، فقر، نابرابری، محیط زیست و عدالت جنسیتی را بر می‌گیرد.

دوم، این مطالعه به جای اتکا بر یک شاخص منفرد از گردشگری، از سه شاخص مجزای ورود گردشگران، درآمد گردشگری بین‌المللی و هزینه‌های گردشگری بین‌المللی به همراه یک شاخص ترکیبی توسعه گردشگری استفاده می‌کند تا تصویری دقیق‌تر از اثرگذاری گردشگری ارائه دهد. سوم، برای نخستین بار در ادبیات تجربی این حوزه، تأثیر گردشگری بر رشد فراگیر به‌صورت مقایسه‌ای میان دو گروه از کشورها (۲۵ کشور با درآمد بالا^۱ و ۱۸ کشور با درآمد متوسط^۲ که بر اساس داده‌های موجود از سال ۲۰۰۴ تا ۲۰۲۰ انتخاب شده‌اند) بررسی می‌شود تا تفاوت ساختاری در سازوکار انتقال منافع گردشگری آشکار گردد. در نهایت، این مطالعه با تلفیق چارچوب نظری رشد فراگیر و دیدگاه‌های پایداری گردشگری، تلاش می‌کند تا ارتباط میان سیاست‌های توسعه گردشگری و پیامدهای فراگیر اقتصادی و اجتماعی را از منظری جامع و مقایسه‌ای تحلیل نماید.

مقاله حاضر به شرح زیر سازماندهی شده است: بخش ۲ به بررسی ادبیات موضوع می‌پردازد. بخش ۳ روش تحقیق، داده‌ها و متغیرها را ارائه می‌دهد. بخش ۴ تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از تخمین مدل را گزارش می‌دهد. در نهایت، این مقاله با نتیجه‌گیری و پیشنهاداتی به پایان می‌رسد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

رشد فراگیر مفهومی چندبعدی که به فرایند رشد اقتصادی اشاره دارد که علاوه بر افزایش درآمد ملی، بر توزیع عادلانه فرصت‌ها و منافع شامل اشتغال گسترده، کاهش نابرابری، عدالت جنسیتی، دسترسی به آموزش و حمایت‌های اجتماعی تأکید دارد. این مفهوم فراتر از ترکیب معمول تولید ناخالص داخلی و نابرابری است و ابعاد گسترده‌تری از رفاه انسانی را دربرمی‌گیرد (World Bank, 2009; Boarini et al., 2015; Ghandour, 2020). در این چارچوب، توسعه گردشگری به معنای فرایند گسترش و بهبود زیرساخت‌ها، خدمات، و امکانات گردشگری است که منجر به افزایش تعداد سفرها، هزینه‌های گردشگری، و مجموع درآمدهای ناشی از گردشگری می‌شود. این توسعه می‌تواند شامل بهبود جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی، افزایش ظرفیت اقامتی، ارتقای کیفیت خدمات و تسهیل دسترسی باشد و به شکل پایدار به رشد اقتصادی منطقه یا کشور کمک کند.

برخی از محققان ارتباط بین گردشگری و رشد اقتصادی را در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه بررسی و چهار فرضیه اصلی را در ادبیات تجربی شناسایی کرده‌اند: رشد مبتنی بر گردشگری (TLGH)، گردشگری مبتنی بر رشد (GLTH)، بازخورد و بی‌طرفی (Dogru & Bulut, 2018). مطالعات مبتنی بر فرضیه رشد مبتنی بر گردشگری (TLGH) نشان می‌دهد که توسعه گردشگری می‌تواند رشد اقتصادی را افزایش دهد. این بدان معناست که گردشگری می‌تواند فرصت‌های شغلی ایجاد کند، درآمد مالیاتی را افزایش دهد، توسعه سرمایه انسانی و فیزیکی را ارتقا دهد و پیشرفت فناوری را تحریک کند. به نوبه خود، توسعه گردشگری می‌تواند منجر به افزایش رقابت و پذیرش سریع‌تر صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس شود (Shahzad et al., 2017; Rafiei Darani et al., 2018; Benkraiem et al., 2021; Sahni et al., 2021).

در حالی که فرضیه‌ی رشد مبتنی بر گردشگری (TLGH) در بسیاری از مطالعات به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه تأیید شده و بر ظرفیت بالای گردشگری در ایجاد اشتغال، افزایش درآمد و تحریک سرمایه‌گذاری تأکید دارد، نتایج برخی پژوهش‌ها (به‌ویژه در آفریقا و برخی اقتصادهای در حال گذار) نشان داده‌اند که این تأثیر الزاماً به رشد فراگیر منجر نمی‌شود و در غیاب سازوکارهای حمایتی، منافع حاصل از گردشگری به‌طور نابرابر توزیع می‌گردد (Adeniyi et al., 2023).

۱ اتریش، دانمارک، استونی، فنلاند، فرانسه، آلمان، یونان، مجارستان، ایسلند، ایرلند، ایتالیا، لتونی، لیتوانی، لوکزامبورگ، هلند، نروژ، لهستان، پرتغال، رومانی، اسلواکی، اسپانیا، سوئد، بریتانیا، پاناما، ایالات متحده آمریکا

۲ آلبانی، آرژانتین، ارمنستان، بلژیک، برزیل، کلمبیا، کاستاریکا، قبرس، جمهوری چک، السالوادور، گرجستان، ایران، قرقیزستان، مکزیک، پرو، روسیه، تایلند، ترکیه

نقش توسعه گردشگری در رشد فراگیر/کامرغی دارانی و گوهری قرانی

چارچوب‌های نظری مانند چارچوب مفهومی ارائه‌شده توسط باکر (2019)، با تأکید بر سه ستون «ایجاد فرصت»، «دسترسی برابر» و «نتایج برابر»، به‌روشنی بیان می‌کنند که تحقق رشد فراگیر در بخش گردشگری تنها در صورتی ممکن است که سیاست‌گذاری‌ها بر عدالت در توزیع منافع، دسترسی گروه‌های مختلف به فرصت‌های شغلی، و پایداری اجتماعی و زیست‌محیطی متمرکز باشند. این سه ستون باید به طور همزمان مورد توجه قرار گرفته و بخش گردشگری از منظر پایداری مورد ارزیابی قرار گیرد تا به اهداف رشد فراگیر از جمله اشتغال، کاهش نابرابری، برابری جنسیتی و حفظ محیط‌زیست پاسخ دهد. این ستون‌ها عبارت‌اند از: رشد فرصت‌های گردشگری (ایجاد شغل‌های مولد و دسترسی عمومی به فرصت‌های گردشگری از طریق تقویت زیرساخت، آموزش، امنیت، سیاست‌های کسب‌وکار و منابع مالی)، دسترسی برابر گروه‌های مختلف به این فرصت‌ها (توزیع زیرساخت‌ها، دسترسی به آموزش، اطلاعات، سرمایه و نظام‌های قانونی برای همه اقشار جامعه)، و نتایج برابر ناشی از این فرصت‌ها (عدالت توزیع منافع مالی و غیرمالی). موفقیت این چارچوب به پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بخش گردشگری وابسته است.

همچنین نظریه چرخه حیات مقصد باتلر (1980)، می‌تواند به درک روند تکاملی توسعه مقاصد گردشگری و ارتباط آن با رشد فراگیر کمک کند. این نظریه بیان می‌کند که مقصدهای گردشگری معمولاً در شش مرحله شامل اکتشاف، مشارکت، توسعه، تثبیت، رکود و جوان‌سازی یا افول تکامل می‌یابند (Osinubi et al., 2021). مرحله ۱: اکتشاف، کشف جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی، جذب گردشگران و تشویق سرمایه‌گذاری‌های اولیه. مرحله ۲: تثبیت، که با افزایش تعداد بازدیدکنندگان، توسعه زیرساخت‌ها و رشد جاذبه‌های ثانویه صورت می‌گیرد و فعالیت‌های اقتصادی را از طریق ایجاد شغل و درآمدهای مالیاتی افزایش می‌دهد. مرحله ۳: اوج زمانی رخ می‌دهد که تعداد گردشگران به حداکثر خود می‌رسد، اما این اغلب منجر به مسائل زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی می‌شود.

مرحله ۴: رکود را نشان می‌دهد، جایی که رشد رکود می‌کند و جاذبه‌های مصنوعی شروع به جایگزینی جاذبه‌های طبیعی می‌کنند. مرحله ۵: جوان‌سازی می‌تواند در صورت معرفی جاذبه‌های جدید، بکر، افزایش بازدید و با هدف بهبود فرصت‌های شغلی و کاهش نابرابری درآمدی رخ دهد. با این حال، عدم انطباق می‌تواند به مرحله ۶: افول منجر شود، جایی که کاهش رقابت در برابر جاذبه‌های جدیدتر منجر به کاهش درآمد گردشگری و اثرات نامطلوب بر رشد اقتصادی می‌شود. تبیین این مراحل نشان می‌دهد که توسعه گردشگری فرآیندی تدریجی است که در هر مرحله سطح متفاوتی از فعالیت‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری و اشتغال را به همراه دارد. از این منظر، گذار مقصد از مراحل اولیه به مراحل بالاتر، فرصتی برای گسترش اثرات اقتصادی و اجتماعی گردشگری و ایجاد رشد فراگیرتر فراهم می‌کند. افزون بر این، در صورت مدیریت کارآمد مراحل توسعه و جوان‌سازی، می‌توان پایداری و تداوم این رشد را در قالب افزایش فرصت‌های شغلی، ارتقای زیرساخت‌ها و تقویت توان اقتصادی جوامع محلی تضمین کرد.

باکر و همکاران (Bakker et al., 2023) چارچوب T-DIGD را با استفاده از یک رویکرد ترکیبی به کار بردند و ۹۶ شاخص را شناسایی و اثربخشی آنها را در بخش گردشگری مقدونیه شمالی ارزیابی کردند. یافته‌های آنها نشان می‌دهد که چارچوب T-DIGD در تعیین محدودیت‌هایی که مانع رشد فراگیر مبتنی بر گردشگری می‌شوند، مؤثر است.

بیانچی و دمان (2021) رشد «پایدار» و «فراگیر» را که در مرکز هدف هشتم توسعه پایدار سازمان ملل (SDG 8) در مورد کار شایسته و رشد اقتصادی قرار دارد، تجزیه و تحلیل کرده و با دستور کار گردشگری پایدار ۲۰۳۰ سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) مرتبط کردند. آنها استدلال می‌کنند که رویکرد سازمان جهانی گردشگری با اصول اصلی رشد، رقابت‌پذیری و سود در صنعت گردشگری در تضاد است. این تمرکز به جای پرداختن به بی‌عدالتی‌های ساختاری و شیوه‌های استثمارگرانه کار، مفاهیم عدالت مبتنی بر سرمایه را تقویت می‌کند و یک مدل توسعه گردشگری رشد محور را حفظ می‌کند. گلوکر و هاگستون (2020) نیز مطالعه‌ای در مورد اهرم توسعه گردشگری برای رشد پایدار و فراگیر در آفریقای جنوبی را انجام دادند.

چندین مطالعه تجربی رابطه بین توسعه گردشگری و رشد فراگیر را بررسی کرده‌اند. به عنوان مثال، چاندراسیری (2025) در مطالعه‌ای درباره صنعت گردشگری سریلانکا، نقش توسعه مهارت‌ها را در تحقق رشد فراگیر بررسی کرد. این پژوهش به عنوان یک مطالعه موردی درباره پروژه‌ای در سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۴ انجام شد که هدف آن ارتقای مهارت‌های شاغلان و کارآفرینان خرد، کوچک و متوسط در مناطق کمتر توسعه یافته بود. داده‌های تحقیق از منابع اولیه و ثانویه و با رویکرد روش ترکیبی گردآوری شدند. نتایج نشان داد توسعه مهارت‌ها در زنجیره ارزش گردشگری باعث توزیع منافع رشد میان اقشار کم‌درآمد، زنان و افراد دارای معلولیت، افزایش درآمد، توسعه کارآفرینی و ایجاد محصولات جدید شده است. این مطالعه بر اهمیت سیاست‌های توسعه مهارت‌ها به عنوان ابزار مؤثر برای تحقق رشد فراگیر در بخش گردشگری کشورهای در حال توسعه تأکید داشت.

وینتر و همکاران (2025) با استفاده از چارچوب «T-DIGD» به بررسی رشد فراگیر مبتنی بر گردشگری در شمال شرقی برزیل پرداختند. این پژوهش با روش ترکیبی شامل تحلیل زنجیره ارزش گردشگری (VCA) و مصاحبه‌های کیفی انجام شد. نتایج نشان داد که چارچوب T-DIGD در شناسایی محدودیت‌های رشد فراگیر کارآمد است، اما باید ابعادی مانند حکمرانی، شبکه‌های قدرت و اقتصاد سیاسی در آن تقویت شود. همچنین بر توجه به پیامدهای غیرپولی گردشگری برای گروه‌های مختلف اجتماعی تأکید شد.

دوسو و همکاران (2024) در مطالعه خود رابطه بین گردشگری، کیفیت حکمرانی و رشد فراگیر را در ۴۴ کشور آفریقایی طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ بررسی کردند. برای سنجش رشد فراگیر از تولید ناخالص داخلی به ازای هر نفر شاغل استفاده شد که شاخصی برای بازتاب بهره‌مندی عادلانه نیروی کار از رشد اقتصادی است. متغیرهای گردشگری شامل ورود گردشگران بین‌المللی و درآمدهای حاصل از گردشگری بودند. برآوردها با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم یافته (GMM) نشان دادند که گردشگری و کیفیت حکمرانی هر دو اثر مثبت و معناداری بر رشد فراگیر دارند و وجود نهادهای باکیفیت، تأثیر گردشگری بر رشد فراگیر را تقویت می‌کنند.

بات و همکاران (2024) با تحلیل محتوای ۲۷ مقاله از پایگاه‌های اسکوپوس و وب‌آوساینس، رابطه بین گردشگری و رشد فراگیر را در اقتصادهای نوظهور و در حال توسعه بررسی کردند. آنها هفت حوزه پژوهشی عمده را شناسایی کردند که بر نقش گردشگری در کاهش فقر و نابرابری و ایجاد فرصت‌های برابر تأکید دارد. نتایج نشان داد شواهد تجربی کافی برای تأیید فرضیه رشد فراگیر مبتنی بر گردشگری در کشورهای کم‌درآمد وجود ندارد و نیاز به مطالعات میدانی و چارچوب‌های سیاستی مبتنی بر شواهد احساس می‌شود.

آدنی و همکاران (2023) داده‌های ۴۵ کشور آفریقایی را بین سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۹ تجزیه و تحلیل کردند و از تولید ناخالص داخلی به ازای هر نفر شاغل برای اندازه‌گیری رشد فراگیر استفاده کردند. آنها دریافتند که در حالی که ورود گردشگران بین‌المللی تأثیر مثبت ضعیفی داشته است، درآمدها و هزینه‌های گردشگری تأثیر منفی بر رشد فراگیر در این اقتصادها داشته است. مطالعه‌ای که توسط اوسینوبی و همکاران (2021) انجام شد، رابطه علی بین گردشگری و رشد فراگیر در ترکیه و نیجریه را از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۸ بررسی و از تکنیک شبیه‌سازی بوت‌استرپ با تعدیل اهرمی استفاده کرد. نتایج نشان داد که هیچ رابطه علی نامتقارنی بین گردشگری و رشد فراگیر وجود ندارد. با این حال، یک رابطه علی متقارن از گردشگری به رشد فراگیر در ترکیه مشاهده شد که از فرضیه رشد مبتنی بر گردشگری پشتیبانی می‌کند. برعکس، در نیجریه، رابطه علی متقارن و نامتقارن وجود نداشت که فرضیه بی‌طرفی را تأیید می‌کند.

اوسینوبی و اوسینوبی (2020) بر نیجریه تمرکز کردند و داده‌های فصلی از سه ماهه اول ۱۹۹۵ تا سه ماهه چهارم ۲۰۱۸ را تجزیه و تحلیل کردند. این مطالعه چهار شاخص گردشگری را بررسی کرد: تعداد گردشگر ورودی، درآمد، هزینه‌ها و یک شاخص

نقش توسعه گردشگری در رشد فراگیر/ رفیعی دارانی و گوهری قرانی

فعالیت گردشگری که از سه شاخص اول از طریق تحلیل مؤلفه‌های اصلی (PCA) به دست آمده است. یافته‌ها نشان دهنده پشتیبانی از فرضیه رشد فراگیر مبتنی بر گردشگری با استفاده از ورود گردشگران و شاخص فعالیت گردشگری بود، در حالی که فرضیه بی‌طرفی برای رابطه بین رشد فراگیر و درآمدها و هزینه‌های گردشگری تأیید شد. برخی مطالعات دیگر نیز در حوزه گردشگری، بر مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رشد فراگیر مانند رشد اقتصادی، نابرابری، فقر و اشتغال پرداختند (Rezaei & Sajedi, 2026; Hosseini, 2020; Kahnouj & Sajasi Gheidari, 2024; Zhang & Yang, 2023; Pham & Nugroho, 2022; Alaminos et al., 2020; Subramaniam et al., 2022; Jamel, 2020; Badulescu et al., 2020; Khan et al., 2020; Khan, 2020; Ji-Hong, 2020; Naseem, 2021; Dossou et al., 2023; Shah & ul Haq, 2022).

همانطور که از مرور مطالعات پیشین مشاهده می‌شود، تنها برخی از مطالعات تأثیر توسعه گردشگری بر رشد فراگیر را بررسی کرده و برای این موضوع تنها از نسبت تولید ناخالص داخلی به ازای هر فرد شاغل برای شاخص رشد فراگیر استفاده کرده‌اند. همانطور که قبلاً ذکر شد، رشد فراگیر، حوزه‌ای در حال تکامل در اقتصاد است که سعی در ادغام تمام عوامل مهم رفاه انسانی مانند فقر، نابرابری درآمدی، سطح اشتغال، نابرابری جنسیتی و رشد اقتصادی دارد. این مطالعه سعی کرده است با توجه به دسترسی به داده‌ها، به اکثر جنبه‌های رشد فراگیر توجه کند. همچنین، سعی شده است از شاخص‌های مختلف توسعه گردشگری استفاده شود تا بتوان تأثیر هر شاخص گردشگری را بر رشد فراگیر به طور جداگانه بررسی کرد. علاوه بر این، با وارد کردن یک شاخص ترکیبی برای توسعه گردشگری، به یک نتیجه کلی در مورد تأثیر توسعه گردشگری بر رشد فراگیر رسیدیم. به علاوه، در این مقالات، مقایسه بین کشورها هنوز انجام نشده و به صورت مطالعه روی یک کشور یا طیفی از کشورها بوده است. مقایسه کشورها به درک عمیق‌تر از رابطه بین توسعه گردشگری و رشد فراگیر و اتخاذ سیاست‌های مناسب‌تر برای بهبود اقتصاد کمک می‌کند. در تحقیق حاضر، کشورها به دو گروه کشورهای با درآمد بالا و کشورهای با درآمد متوسط تقسیم شده‌اند تا تأثیر گردشگری در دو گروه از کشورها از نظر سطح درآمد مورد بررسی قرار گیرد.

مواد و روش‌ها

از آنجا که شاخص مشخصی برای رشد فراگیر در پایگاه‌های داده وجود ندارد، لازم است ابعاد و مؤلفه‌های مربوط به آن طبق تعاریف مشخص شده و با استفاده از یک شاخص ترکیبی محاسبه شده از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی (PCA) (principal component analysis) از این مؤلفه‌ها با استفاده از نرم‌افزار SAS تشکیل شود.

در هر شاخص، مقدار نرمال شده به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$NX = \left\{ \frac{X - \min X}{\max X - \min X} \right\} \quad (1)$$

مقادیر حداکثر و حداقل بر اساس تعداد کل کشورهای موجود در نظر گرفته می‌شوند. این حالت استانداردسازی شاخص‌ها به گونه‌ای است که مقدار استاندارد شده از صفر تا یک متغیر باشد. پس از استانداردسازی متغیرها، باید برای هر بُعد از رشد فراگیر، یک شاخص ترکیبی تعریف کنیم. برای این منظور، وزن شاخص‌های هر بُعد با استفاده از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی تخمین زده شد و سپس با استفاده از میانگین وزنی شاخص ترکیبی برای هر بُعد محاسبه می‌شود. توجه به این نکته ضروری است که در این مقاله از روش PCA برای کاهش و ترکیب متغیرها استفاده شده است. به این ترتیب، هنگامی که وزن یک شاخص در مدل ناچیز باشد، از تخمین حذف شده و سپس بقیه شاخص‌ها دوباره وزن‌دهی می‌شوند. پس از محاسبه شاخص و تعیین متغیرها، پایایی متغیرها بررسی می‌شود.

برای رفع مشکل درون‌زایی، این مطالعه از روش GMM سیستمی دومرحله‌ای (Two-Step System GMM) استفاده کرده است. برآوردهای GMM سیستمی ابزارهای مؤثری هستند که در شرایطی به کار می‌آیند که متغیرهای مستقل به‌طور کامل برون‌زا نباشند. در چنین شرایطی، روش‌های سنتی مانند رگرسیون حداقل مربعات تجمیعی و برآوردهای اثرات ثابت ناسازگارند، زیرا میانگین متغیر وابسته با وقفه با مؤلفه خطای تصادفی فردی هم‌بستگی دارد. این وضعیت به‌ویژه در مدل‌های تابلویی پویا زمانی که تعداد دوره‌ها نسبتاً کم و تعداد واحدهای مقطعی زیاد باشد، به‌صورت جدی‌تری بروز می‌کند. راه‌حل منحصربه‌فرد برای این مشکل توسط آرانو و باند (1991) و آرانو و بوور (1995) معرفی شد و سپس توسط بالاندل و باند (1998) توسعه یافت.

آنان نشان دادند که برآوردهای سیستم GMM می‌تواند سوگیری ناشی از اثرات ثابت در پنل‌های کوتاه را کاهش داده و مشکل درون‌زایی در داده‌های تابلویی پویا را برطرف کنند. بر اساس رودمن (2009)، اعتبار ابزارهای به‌کاررفته در روش GMM را می‌توان با استفاده از آزمون هانسن (Hansen Test) و آزمون خودهمبستگی آرانو-باند از مرتبه دوم ((AR(2) بررسی کرد. در نهایت، برآوردهای سیستم GMM دومرحله‌ای به‌عنوان یکی از بهترین روش‌های برآورد شناخته می‌شوند و در پژوهش‌های پیشین از جمله مطالعه بالتاجی (2008) و سایر محققان مورد استفاده و آزمون قرار گرفته‌اند.

برای اندازه‌گیری شاخص رشد فراگیر (IGI)، مجموعه‌ای از شاخص‌ها توصیه می‌شود. همانطور که قبلاً گفته شد، تعریف دقیقی از رشد فراگیر وجود ندارد، اما اکثر محققان موافقت دارند که رشد فراگیر فراتر از درآمد سرانه است و تضمین می‌کند که رشد اقتصادی فرصت‌های اجتماعی و اقتصادی برابر برای همه دارد (Ghandour, 2020). عدم تعریف واحد در رشد فراگیر منجر به ایجاد روش‌های اندازه‌گیری مختلف شده است. علی و سون (2007)، در مطالعه‌ای، روشی را برای اندازه‌گیری رشد فراگیر پیشنهاد می‌کنند. این کار از ایده تابع فرصت اجتماعی مشابه تابع رفاه اجتماعی ناشی می‌شود، که در آن رشد در صورتی به صورت جهانی تعریف می‌شود که تابع فرصت اجتماعی را افزایش دهد و به دو عامل بستگی دارد: میانگین فرصت‌های موجود برای جمعیت و نحوه توزیع فرصت‌ها در بین جمعیت. آنها از دو متغیر سلامت و آموزش در شناسایی رشد فراگیر استفاده کردند. آناند و همکاران (2013) این روش را توسعه دادند. پس از آنها، مطالعات دیگری در سال‌های بعد انجام شد (Aoyagi & Ganelli, 2015; Balakrishnan et al., 2013).

این تلاش‌ها به منظور فرموله کردن تعریف رشد فراگیر، آن را به معیاری ترکیبی از رشد درآمد ملی و نابرابری درآمد تبدیل کردند. اگرچه این رویکرد در گرد هم آوردن دو رشته تحلیل فقر-نابرابری و ادبیات رشد مفید بود، اما نمی‌تواند ماهیت گسترده‌تر مفاهیم پذیرفته‌شده رشد فراگیر را در بر بگیرد. ملاچیل و همکاران (2014) شاخص جدیدی از کیفیت رشد (QGI) را بر اساس در دسترس بودن داده‌ها، به عنوان یک شاخص ترکیبی از زیرشاخص‌ها ارائه کردند که شامل ماهیت رشد و نتایج اجتماعی مطلوب است. آنها در تخمین خود، از وزن‌های یکسانی برای ترکیب زیرشاخص‌ها و شاخص کیفیت رشد استفاده کردند. بوارینی و همکاران (2015) یک چارچوب اندازه‌گیری رشد فراگیر OECD ارائه دادند. این چارچوب اندازه‌گیری بر اساس رویکرد درآمد برابر برای ایجاد شاخصی از استانداردهای زندگی چندبعدی (MDLS) است که ترکیبی از معیارهای پولی (درآمد) و مزایای غیرپولی (بهداشت و اشتغال) رشد اقتصادی را در نظر می‌گیرد.

میترا و داس (2018) رشد فراگیر را تعریف کردند و شاخص جدیدی به نام شاخص رشد فراگیر (IGI) را بر اساس ۲۴ متغیر شاخص توسعه به عنوان اجزای آن پیشنهاد دادند. آنها میزان فراگیری را اندازه‌گیری کردند. در ساخت این شاخص، آنها از دو نوع طرح وزن‌دهی استفاده کردند: یک طرح وزن‌دهی موردی و یک طرح وزن‌دهی مبتنی بر تحلیل مؤلفه‌های اصلی (PCA)، که بر روی متغیرهای تحت هر بعد عمل می‌کند. قاسم و همکاران (Kacem et al., 2019) نیز شاخص رشد جامع را با استفاده از روش

نقش توسعه گردشگری در رشد فراگیر/ رفیعی دارانی و گوهری قرائی

تحلیل مؤلفه‌های اصلی محاسبه کردند. برای مشاهده شاخص‌ها، به مقاله گوهری (Gohari, 2020) مراجعه کنید. در این مقاله، با توجه به در دسترس بودن داده‌ها، از معادله زیر برای محاسبه شاخص IGI استفاده شده است:

$$IGI_t = \alpha_1(YN_t) + \alpha_2(Equ_t) + \alpha_3(Edu_t) + \alpha_4(HI_t) + \alpha_5(EPov_t) + \alpha_6(Emp_t) + \alpha_7(PI_t) + \alpha_8(Infst_t) + \alpha_9(EI_t) + \alpha_{10}(GI_t) \quad (2)$$

$$Inequ = \delta_1 Inequ1 + \delta_2 Inequ2 + \delta_3 Inequ3, Equ = 1 - Inequ \quad (3)$$

$$Edu = \delta_1(Edu1) + \delta_2(Edu2) + \delta_3(Edu3) + \delta_4(Edu4) \quad (4)$$

$$HI = \delta_1(EMor) + \delta_2(Life), EMor = 1 - Mor \quad (5)$$

$$Pov = \delta_1(Pov1) + \delta_2(Pov2) + \delta_3(Pov3) + \delta_4(Pov4) + \delta_5(Pov5) + \delta_6(Pov6) \quad (6)$$

$$Epov = 1 - pov$$

$$Infra = \delta_1(infra1) + \delta_2(infra2) \quad (7)$$

$$GI = \delta_1(G1) + \delta_2(G2) + \delta_3(G3) + \delta_4(G4) \quad GI1 = 1 - |1 - GPI| \quad (8)$$

$$TAI = \delta_1 TA + \delta_2 TE + \delta_3 TR \quad (9)$$

در رابطه (۲)، تولید سرانه (YN): از شاخص تولید ناخالص داخلی سرانه بر حسب برابری قدرت خرید (به قیمت‌های ثابت سال ۲۰۱۷، دلار بین‌المللی) استفاده شده است. افزایش درآمد سرانه زیرساخت فرصت‌های اقتصادی برای گروه‌های مختلف جامعه را فراهم می‌کند و موتور توسعه سایر ابعاد است. نابرابری (Inequ): Inequ1 شاخص جینی بر اساس داده‌های (WID)، Inequ2 شاخص جینی بر اساس داده‌های (WID)، Inequ3 نسبت سهم درآمدی ۱۰ درصد بالای جمعیت به ۵۰ درصد پایین جمعیت. توزیع درآمد بر فرصت‌های آموزشی، سرمایه‌گذاری و مشارکت اقتصادی گروه‌های مختلف تأثیر می‌گذارد و نابرابری زیاد به کاهش رشد منجر می‌شود (Marrero & Servén 2022). آموزش (Edu): Eys سال‌های مورد انتظار تحصیل، Mys میانگین سال‌های تحصیل، Edu1 نرخ ثبت‌نام در مقطع متوسطه (درصد کل)، Edu2 نرخ ثبت‌نام در مقطع عالی (درصد کل). سرمایه انسانی با ارتقای ظرفیت‌های انسانی و فراهم کردن فرصت‌های برابر برای مشارکت در رشد، عامل کلیدی دستیابی به رشد پایدار و فراگیر است که موجب کاهش فقر و نابرابری نیز می‌شود (Adeniyi et al., 2021). بهداشت (HI): HI1 نرخ مرگ و میر زیر ۵ سال در هر ۱۰۰۰ تولد و HI2 امید به زندگی (OECD, 2014).

سلامت نقش کلیدی در رشد فراگیر دارد زیرا سرمایه‌گذاری در سلامت باعث افزایش بهره‌وری افراد و بهبود کیفیت نیروی کار می‌شود. افراد سالم‌تر توانایی بیشتری برای مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی دارند و این باعث افزایش رشد اقتصادی و کاهش نابرابری‌ها می‌گردد. همچنین سلامت به عنوان فرآیندی پویا و تأثیرگذار در تمام طول زندگی در مدل‌های نوین سلامت، اهمیت ویژه‌ای در ارتقای رشد فراگیر ایفا می‌کنند (ADB, 2017). فقر (Pov): Pov1, Pov2, Pov3 شکاف فقر با خط فقر ۲,۱۵ دلار، ۳,۶۵، ۶,۸۵ دلار در روز (بر حسب برابری قدرت خرید سال ۲۰۱۷) (درصد) و Pov4, Pov5, Pov6 نسبت جمعیت زیر خط فقر ۲,۱۵ دلار، ۳,۶۵، ۶,۸۵ دلار در روز (بر حسب برابری قدرت خرید سال ۲۰۱۷) (درصد از جمعیت). فقر از طریق ایجاد تله‌های فقر، مانع مشارکت اقشار کم‌درآمد در فعالیت‌های مولد و سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی و فیزیکی می‌شود و در نتیجه رشد فراگیر را محدود می‌کند. وجود آستانه‌های حداقلی سرمایه، تغذیه نامناسب، و نهادهای تبعیض‌آمیز باعث می‌شود فقر تداوم یافته و اثرات منفی آن بر رشد تقویت شود (Marrero & Servén 2022).

اشتغال (Emp): نرخ مشارکت نیروی کار در گروه سنی ۱۵ تا ۲۴ سال، کل (درصد). اشتغال به عنوان یک امر ضروری برجسته شده است و بانک توسعه آسیا و بانک جهانی (Ianchovichina & Lundström, 2009; Ali, 2007) بر لزوم فرصت‌های شغلی فراوان تأکید می‌کنند. بهره‌وری (PI): تولید ناخالص داخلی به ازای هر فرد شاغل (بر حسب برابری قدرت خرید و به قیمت‌های

ثابت سال ۲۰۱۷، دلار بین‌المللی). کمیسیون رشد و توسعه (The Commission on Growth and Development report, 2008) خاطرنشان می‌کند که رشد پایدار مستلزم افزایش سریع اشتغال مولد است.

زیر ساختارهای اقتصادی (Infra): Infra1 دسترسی به برق (% از جمعیت) و Infra2 دسترسی به سوخت‌ها و فناوری‌های پاک برای پخت‌وپز (% از جمعیت). یکی دیگر از ابعاد مهم فراگیری رشد، دسترسی جمعیت به زیرساخت‌های اقتصادی (نظیر برق، جاده‌ها و غیره) است (McKinley, 2010). اما به دلیل تمرکز بیشتر بر زیرساخت‌های اجتماعی، داده‌های مربوط به آن به راحتی در دسترس نیست و این شاخص با توجه به در دسترس بودن داده‌ها و واریانس بین اعداد انتخاب شده است. محیط زیست (EI): انتشار دی‌اکسید کربن (تن متریک به ازای هر نفر). آلودگی و تخریب منابع طبیعی چرخه تولید و خدمات اقتصادی را مختل می‌کند و منجر به کاهش کیفیت زندگی، افزایش ریسک‌های اجتماعی و اقتصادی و تهدید پایداری رشد اقتصادی می‌شود (Deka et al., 2024).

عدالت جنسیتی (Equ): G1, G2, G3 نرخ ثبت‌نام در مقطع ابتدایی، متوسطه، عالی (کل)، شاخص برابری جنسیتی (GPI) و G4 نرخ مشارکت نیروی کار زنان در گروه سنی ۱۵ تا ۲۴ سال (درصد). عدالت جنسیتی یکی از مؤلفه‌های کلیدی رشد فراگیر است که باعث مشارکت برابر و استفاده عادلانه از فرصت‌ها، منابع و مسئولیت‌ها برای همه جنسیت‌ها می‌شود (Gupta & Nandita 2022). همچنین برای شاخص توسعه گردشگری از شاخص‌های TE هزینه‌های گردشگری بین‌المللی (به دلار جاری آمریکا)، TR تعداد ورود گردشگران بین‌المللی و TA درآمدهای حاصل از گردشگری بین‌المللی (به دلار جاری آمریکا) استفاده شده است.

از لحاظ تئوری، عوامل دیگری نیز می‌توانند بر رشد فراگیر تأثیر بگذارند و بدین منظور از سه متغیر کنترلی استفاده شده است. بنابراین، متغیرهای تشکیل سرمایه ناخالص به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی (Adusei & Adeleye, 2021; Ebire et al., 2021); نرخ تورم قیمت سالانه مصرف‌کننده (Adeleye, 2021; Ebire et al., 2021); و بازبودن تجارت به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی (Kong et al., 2021; Adeleye, 2021) به عنوان متغیرهای کنترلی در مدل گنجانده شده‌اند. بوتچوین (2021) نشان داد که تورم و سرمایه‌گذاری به طور قابل توجهی بر رشد فراگیر در کوتاه مدت و بلندمدت تأثیر می‌گذارند. انباشت سرمایه در رشد اقتصادی کشور بسیار تأثیرگذار است، زیرا شامل زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی می‌شود. زیرساخت‌ها به مواردی چون جاده‌ها، برق، آب، آموزش، بهداشت، ارتباطات، قانون و نظم، و سایر تسهیلات عمومی اشاره دارند (Mughal et al., 2025).

تجارت بین‌الملل از طریق افزایش بهره‌وری، انتقال فناوری و بهبود تخصیص منابع، رشد اقتصادی و ایجاد اشتغال را تقویت کرده و فرصت‌های آموزشی و بهداشتی بهتری را فراهم می‌آورد که به کاهش فقر و ارتقای رفاه اجتماعی منجر می‌شود. در بعد اجتماعی، می‌تواند باعث ارتقای دانش و تعامل فرهنگی شود و از نظر زیست‌محیطی، هرچند گسترش تجارت می‌تواند موجب رواج فناوری‌ها و محصولات سبز می‌شود (Chen et al., 2025).

معادله کلی به صورت زیر می‌باشد:

$$IGI_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 IGI_{it-1} + \alpha_2 Kit_1 + \alpha_3 Open_{it1} + \alpha_4 TAI_{it} + \alpha_5 INF_{it} + \varepsilon_{it} \quad (10)$$

در این مقاله سعی شده است با توجه به داده‌های موجود برای سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۲۰، ۲۵ کشور با درآمد بالا و ۱۸ کشور با درآمد متوسط انتخاب شوند. داده‌ها از شاخص‌های توسعه جهانی (World Development Indicators (WDI)) و پایگاه داده ثروت و درآمد (Wealth and Income Database (WID)) گرفته شده است.

یافته‌های پژوهش

در این مطالعه برای ساخت شاخص‌های ترکیبی مختلف از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی (PCA) استفاده شده است. با توجه به نسبت مقدار ویژه مؤلفه‌ها برای شاخص‌های مختلف، معیار MINEIGEN در نمودار اسکری و واریانس، مؤلفه اول با توضیح حدود ۹۰ درصد تغییرات در مجموعه داده‌ها برای کلیه متغیرها، بهترین انتخاب بوده است و مقدار بالای واریانس تبیین شده در تمامی ابعاد، حاکی از کفایت آماری مدل برای ساخت شاخص‌های ترکیبی است و نشان می‌دهد که مؤلفه اول در هر بعد می‌تواند به‌عنوان نماینده معنادار آن در مدل نهایی در نظر گرفته شود. با توجه به نتایج، ضرایب برآوردی برای هر شاخص به صورت ذیل خواهد بود:

$$\text{Inequ} = 0.366\text{Inequ1} + 0.413\text{Inequ2} + 0.222\text{Inequ3}, \text{Equ} = 1 - \text{Inequ} \quad (۱۱)$$

$$\text{Edu} = 0.358(\text{EYS}) + 0.361(\text{MYS}) + 0.131(\text{Edu1}) + 0.15(\text{Edu2}) \quad (۱۲)$$

$$\text{HI} = 0.576(\text{EMor}) + 0.424(\text{Life}), \text{EMor} = 1 - \text{Mor} \quad (۱۳)$$

$$\text{Pov} = 0.096(\text{Pov1}) + 0.16(\text{Pov2}) + 0.2(\text{Pov3}) + 0.13(\text{Pov4}) + 0.13(\text{Pov5}) + 0.28(\text{Pov6}) \quad (۱۴)$$

$$\text{Epov} = 1 - \text{pov}$$

$$\text{GI} = 0.001(\text{G1}) + 0.094(\text{G2}) + 0.007(\text{G3}) + 0.898(\text{G4}) \quad (۱۵)$$

$$\text{Infra} = 0.174(\text{infra1}) + 0.826(\text{infra2}) \quad (۱۶)$$

شاخص ترکیبی رشد فراگیر برای کشورهای منتخب پس از تخمین شاخص‌های ترکیبی برای ابعاد رشد فراگیر با وزن‌دهی به متغیرها تخمین زده شد. در برخی مقالات، از وزن‌های یکسانی برای وزن‌دهی به ابعاد رشد فراگیر استفاده شده است (Mitra and Das, 2018). در این مقاله، وزن‌ها با پیروی از مقاله مک‌کینلی (McKinley, 2010) با تغییراتی برای متغیرها انتخاب شده‌اند. متغیرها و وزن‌ها در زیر آورده شده‌اند.

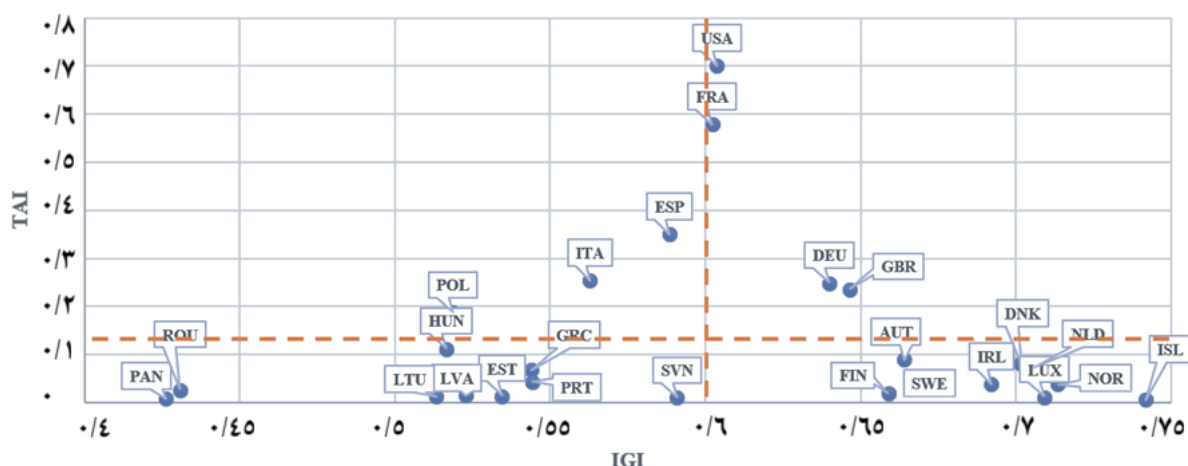
$$\text{IGI}_t = \frac{6}{30}(\text{YN}_t) + \frac{3}{30}[(\text{equ}_t) + (\text{Edu}_t) + (\text{H}_t) + (\text{Pov}_t) + (\text{emp}_t) + (\text{Pro}_t)] + \frac{2}{30}[(\text{Infra}_t) + (\text{G}_t) + (\text{Invir}_t)] \quad (۱۷)$$

همچنین، وزن‌های شاخص ترکیبی توسعه گردشگری به صورت زیر برآورد شد:

$$\text{TAI} = 0.507\text{TA} + 0.284\text{TE} + 0.209\text{TR} \quad (۱۸)$$

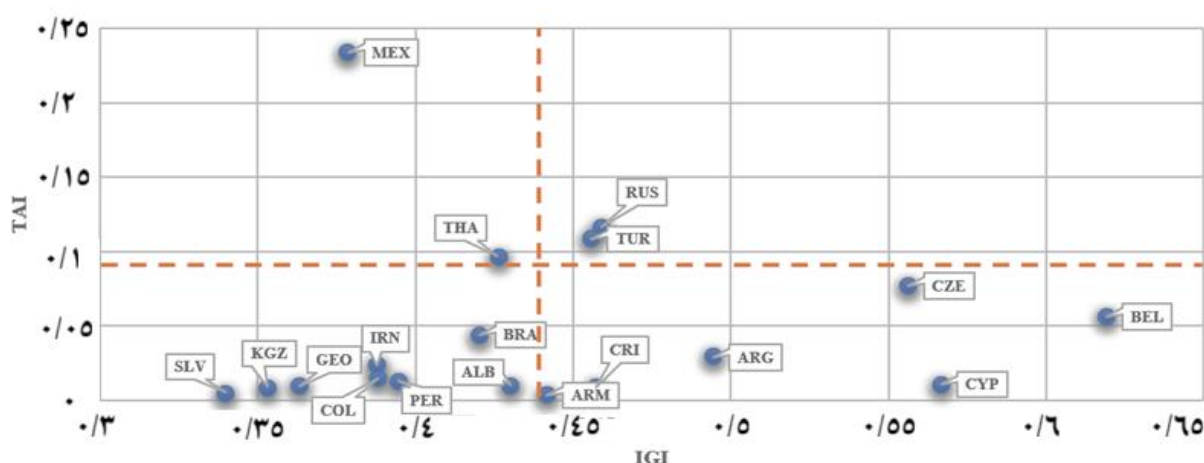
شکل (۱) میانگین رشد فراگیر و شاخص گردشگری هر کشور با درآمد بالا را نشان می‌دهد. همانطور که مشاهده می‌شود، شاخص گردشگری در ایالات متحده و فرانسه بسیار بالاتر از میانگین کشورهای با درآمد بالا است و از نظر رشد فراگیر نزدیک به میانگین است. بریتانیا و آلمان نیز در بخشی از نمودار با رشد فراگیر و توسعه گردشگری بالاتر از میانگین قرار دارند. در کشورهایمانند لهستان، اسپانیا و ایتالیا، اگرچه عدد شاخص رشد فراگیر آنها کمتر از میانگین است، اما توسعه گردشگری عدد میانگین بالاتری را نشان می‌دهد. رومانی و پاناما در پایین این نمودار در بین کشورهای با درآمد بالا قرار گرفته‌اند. با وجود رشد کلی بالا، ایسلند از نظر گردشگری در جایگاه پایین‌تری نسبت به کشورهای متوسط قرار گرفته است.

شکل ۱. میانگین رشد فراگیر و شاخص گردشگری برای کشورهای با درآمد بالا

شکل (۲) میانگین رشد فراگیر و شاخص گردشگری را برای هر کشور با درآمد متوسط نشان می‌دهد. ترکیه و روسیه نیز در بخشی از نمودار با رشد فراگیر و توسعه گردشگری بالاتر از میانگین قرار دارند. اگرچه کشور مکزیک عدد شاخص رشد کلی پایین‌تر از میانگین دارد، اما توسعه گردشگری بالاتر از میانگین است. السالوادور در بین کشورهای با درآمد متوسط، پایین‌ترین جایگاه را در نمودار به خود اختصاص داده است. با وجود رشد کلی بالا، بلژیک در رتبه پایین‌تری نسبت به کشورهای متوسط در گردشگری قرار گرفته است.

شکل ۲. میانگین رشد فراگیر و شاخص گردشگری برای کشورهای با درآمد متوسط

در مرحله بعد لازم است از ایستایی متغیرها مطمئن شوید. جدول (۱) نتایج آزمون ریشه واحد هر متغیر را در سطح و تفاضل اول نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱: نتایج آزمون ریشه واحد متغیرها

Unit root test at the level of variables			Unit root test with a first-order difference		
variable	Test statistics	p-value	variable	Test statistics	p-value
TE	-۱۵/۴۳۰۳	.	TE	-۶۲/۵۵۶۲	.
TA	-۱۳/۵۱۵۵	.	TA	-۵۷/۵۱۲۱	.
TR	-۴/۸۸۲	.	TR	-۲۷/۲۷۱۳	.
TAI	-۱۳/۶۳۲۷	.	TAI	-۵۳/۴۹۱۵	.
IGI	۰/۲۶۱۱	۰/۶۰۳	IGI	-۴۴/۷۸۱	.
Open	-۱/۰۰۸۷	۰/۱۵۶۶	Open	-۴۲/۰۲۰۶	.
Inf	-۶/۲۷۹۵	.	Inf	-۵۹/۷۶۲۸	.
K	-۵/۱۸۸۳	.	K	-۶۰/۵۶۲۹	.

نتایج نشان می‌دهد که رشد فراگیر و شاخص تجارت از نظر آماری بی‌معنی هستند. نتایج تأیید می‌کند که این متغیرها دارای ریشه واحد هستند. با این حال، در تفاضل اول، متغیرها از نظر آماری معنی‌دار هستند و تأیید می‌کند که این متغیرها در تفاضل اول ایستا هستند. سایر متغیرها در سطح معنی‌دار هستند. بنابراین، نتایج آزمون نشان می‌دهد که متغیرهای تورم، تشکیل سرمایه و شاخص‌های گردشگری در سطح پایا هستند ($I(0)$)، در حالی که شاخص رشد فراگیر و درجه‌ی باز بودن تجارت در تفاضل اول پایا می‌باشند ($I(1)$).

هرگاه متغیرها بر اساس آزمون‌های ریشه واحد مناسب ناپایدار باشند، بررسی رابطه بلندمدت آنها ضروری است. تجزیه و تحلیل آزمون همگامی پنل، وجود روابط اقتصادی بلندمدت را آزمایش می‌کند. طبق نتایج، مقدار آماره t ، آزمون کائو، وجود هم‌انباشتی را در سطح ۹۵٪ تأیید می‌کند. بنابراین، رشد فراگیر و متغیرهای توضیحی دارای رابطه تعادلی بلندمدت هستند.

نقش توسعه گردشگری در رشد فراگیر/که رفیعی دارانی و گوهری قرانی

جدول (۲) تأثیر گردشگری بر رشد فراگیر را در دو گروه از کشورها، شامل کشورهای با درآمد بالا و کشورهای با درآمد متوسط، نشان می‌دهد که به تفکیک چهار شاخص گردشگری برآورد شده‌اند.

جدول شماره ۲: نتایج تخمین مدل تأثیر گردشگری بر رشد فراگیر

Variables		High-Income Countries				Middle-Income Countries			
		1 st estimate	2 nd estimate	3 rd estimate	4 th estimate	5 th estimate	6 th estimate	7 th estimate	8 th estimate
IGI (-1)		۰/۸۲۹***	۰/۸۳۳***	۰/۸۳۱***	۰/۸۲۲***	۰/۸۰۱***	۰/۸۴۴***	۰/۸۷۴***	۰/۸۴۱***
Tourism Index	TAI	۰/۰۶۴***	-	-	-	۰/۲۸۹***	-	-	-
	TE	-	۰/۰۴۲***	-	-	-	۰/۱۶۱	-	-
	TA	-	-	۰/۰۶۲***	-	-	-	۰/۱۰۲	-
	TR	-	-	-	۰/۰۵۷**	-	-	-	۰/۱۸۶
K		۰/۰۲۶***	۰/۰۲۶***	۰/۰۲۹***	۰/۰۲۶***	۰/۰۲۶**	۰/۰۰۸**	۰/۰۱۳**	۰/۰۱۴***
Inf		-۰/۰۲۲***	-۰/۰۲۷***	-۰/۰۱۹***	-۰/۰۲۲***	-۰/۰۱۷**	-۰/۰۲۴**	-۰/۰۱۳***	۰/۰۱۱**
Open		۰/۰۵۹***	۰/۰۶۸***	۰۵۲۰***	۰/۰۷۱***	۰/۰۷۵**	۰/۰۵۳**	۰/۰۰۸**	۰/۰۰۹*
Cons		۰/۰۷۸***	۰/۰۷۶***	۰/۰۷۵***	۰/۰۸۴***	۰/۰۶۱***	۰/۰۵۸***	۰/۰۳۹***	۰/۰۵۲***
Diagnostic tests									
Wald		۱۷۴۳۷/۱۹***	۱۷۲۰۹/۹۳***	۱۱۴۰۳/۱۹***	۳۹۰۴۳/۳۷***	۱۶۳۹/۰۷***	۳۴۹۶/۹۵***	۲۱۰۷/۲۶***	۴۲۹۰/۸۱***
Sargan		۲۱/۸۰۸	۲۳/۲۷۷	۱۸/۸۸۴	۲۱/۶۵۸	۱۳/۱۸۳	۱۳/۹۲۱	۱۵/۷۰۵	۱۲/۶۷۱
Arellano and Bond	1 st order	-۳/۱۴۴***	-۳/۱۲۱***	-۳/۱۷۲***	-۳/۱۰۱***	-۲/۵۵۸***	-۲/۸۶۶***	-۲/۹۶۱***	-۲/۸۸۷***
	2 nd order	-۱/۲۰۶	-۱/۲۵۸	-۱/۱۶۶	-۰/۹۸۲	-۱/۲۷۸	-۱/۲۳۶	-۱/۱۰۹	-۱/۱۴
Observations (countries)		۴۲۵(۲۵)	۴۲۵(۲۵)	۴۲۵(۲۵)	۴۲۵(۲۵)	۳۰۶(۱۸)	۳۰۶(۱۸)	۳۰۶(۱۸)	۳۰۶(۱۸)

طبق نتایج جدول (۲)، در آزمون والد، فرضیه صفر مبنی بر صفر بودن ضرایب در سطح اطمینان ۹۹٪ پذیرفته نمی‌شود. بنابراین، اعتبار ضرایب تخمینی تأیید می‌شود. بر اساس آزمون سارگان، فرضیه صفر مبنی بر عدم همبستگی بین ابزارها و باقیمانده‌ها پذیرفته می‌شود و بنابراین، ابزارها معتبر هستند. در آزمون عدم وجود خودهمبستگی سریالی در جملات باقیمانده، فرضیه صفر در آزمون خودهمبستگی مرتبه اول پذیرفته نشد. در آزمون خودهمبستگی مرتبه دوم نیز رد نشد. نتایج سه آزمون ذکر شده برای تفسیر تأیید می‌شود.

در کشورهای با درآمد بالا، هر چهار شاخص گردشگری تأثیر مثبت و معناداری بر رشد فراگیر داشته‌اند و برآوردهای مشابهی برای کشورهای با درآمد متوسط نیز در ستون‌های ۵ تا ۸ ارائه شده است. شاخص ترکیبی توسعه گردشگری در هر دو گروه کشورها به صورت معنادار و با سطح اطمینان ۹۹٪ اثربخشی مثبتی بر رشد فراگیر داشته است. همچنین، تمام متغیرهای گردشگری به طور جداگانه تأثیر مثبت و معناداری بر رشد فراگیر نشان داده‌اند. علاوه بر این، نرخ تورم در این مدل‌ها اثر منفی و معناداری بر رشد فراگیر داشته است، در حالی که باز بودن تجارت و انباشت سرمایه تأثیر مثبت و معناداری بر رشد فراگیر نشان داده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

گردشگری یکی از بزرگ‌ترین و سریع‌ترین بخش‌های در حال رشد اقتصاد جهان است که نقش مهمی در فعالیتهای اقتصادی جهانی، ایجاد اشتغال، درآمد صادراتی و ارزش افزوده داخلی ایفا می‌کند. با توجه به اهمیت رشد فراگیر و تأثیر گردشگری بر ابعاد مختلف آن، این مطالعه به بررسی تأثیر توسعه گردشگری بر رشد فراگیر پرداخته است تا تصویری جامع از رابطه بین آن‌ها در کشورهای با سطوح متفاوت درآمدی ارائه دهد.

برای دستیابی به این هدف، ابتدا ابعاد رشد فراگیر شناسایی و داده‌های مربوط از شاخص توسعه جهانی بانک جهانی (WDI) و پایگاه داده ثروت و درآمد جهانی (WID) استخراج شد. میانگین وزنی با استفاده از نرم‌افزار SAS و روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی (PCA) برای وزن‌دهی ابعاد رشد فراگیر شامل تولید سرانه (YN)، اشتغال و بهره‌وری (PI)، فقر (Pov)، نابرابری (Inequ)، بهداشت (HI)، زیرساخت‌های اقتصادی (Infra)، آلودگی محیط‌زیست (EI)، نابرابری جنسیتی (GI) و آموزش (Edu) محاسبه گردید. به همین ترتیب، شاخص ترکیبی توسعه گردشگری با وزن‌دهی سه شاخص اصلی شامل ورود گردشگران (TA)، درآمد گردشگری بین‌المللی (TR) و هزینه‌های گردشگری بین‌المللی (TE) به دلار آمریکا ساخته شد. سپس با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته سیستماتیک (GMM-SYS) و نرم‌افزار Stata، تأثیر توسعه گردشگری بر رشد فراگیر در ۱۸ کشور با درآمد متوسط و ۲۵ کشور با درآمد بالا در بازه زمانی ۲۰۰۴ تا ۲۰۲۰ برآورد گردید. تحلیل‌های جداگانه‌ای نیز برای هر یک از سه متغیر گردشگری انجام شد.

نتایج نشان داد که شاخص ترکیبی توسعه گردشگری تأثیر مثبت و معناداری بر رشد فراگیر در هر دو گروه کشورها دارد؛ اما این تأثیر در کشورهای با درآمد متوسط به طور قابل توجهی بیشتر است. تفاوت قابل توجه در ضریب شاخص گردشگری میان دو گروه کشور را می‌توان به سطوح مختلف اثربخشی توسعه گردشگری در پیشبرد بخش واقعی اقتصاد نسبت داد؛ زیرا کشورهای با درآمد بالا دارای اقتصادهای متنوع‌تر بوده و بخش‌های دیگر به طور برجسته‌تری در رشد اقتصادی نقش دارند، در حالی که در کشورهای با درآمد متوسط، گردشگری سهم مؤثرتری در رشد فراگیر ایفا می‌کند. علاوه بر این، سه شاخص مجزای ورود گردشگران، درآمدهای گردشگری و هزینه‌های گردشگری نیز نتایج مشابهی در تأثیر مثبت بر رشد فراگیر نشان دادند. توسعه گردشگری با افزایش تقاضا برای کالاها و خدمات می‌تواند باعث تقویت اقتصادهای محلی شود و ورود بیشتر گردشگران روابط تجاری قوی‌تری بین اقتصادها ایجاد کند. گردشگران همچنین ممکن است به غذاها و صنایع دستی محلی علاقه‌مند شده و این امر تقاضای محصولات محلی را افزایش دهد (Adeleye et al., 2022; Yalçinkaya et al., 2018; Pramaningtyas et al., 2022).

نتایج همچنین نشان می‌دهد که شاخص تورم اثر منفی و معناداری بر رشد فراگیر دارد که این نتیجه با مطالعات (Masita et al., 2021; Mandeya & Ho, 2021; Rehman et al., 2022; Çınar, 2023; Göcen, 2024; et al., 2024) همخوانی دارد. تورم با افزایش قیمت کالاهای اساسی و کاهش قدرت خرید اقشار کم‌درآمد، نابرابری درآمدی را تشدید می‌کند. همچنین، نرخ‌های بالای تورم با کاهش سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی، شکاف رفاهی بین فقرا و ثروتمندان را گسترش می‌دهد (Ali & Asfaw, 2023). در حالی که باز بودن تجارت (Arabiyat et al., 2020) و انباشت سرمایه (Khan et al., 2020; Sinha, 2025) تأثیر مثبت و معناداری بر رشد فراگیر دارند. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های پیشین، مانند مطالعات کررا (2021) و نچاکه و شعیبو (2022)، هماهنگ است. برخی از پژوهش‌های پیشین همچنین نشان داده‌اند که تجارت می‌تواند از طریق رشد تولید ناخالص داخلی، افزایش اشتغال و ارتقای رفاه به رشد فراگیر کمک کند (San Andres & Wirjo, 2015).

به علاوه، آزادسازی تجاری می‌تواند با انتقال فناوری (Barros et al., 2008)، بهبود بهره‌وری (Arnold et al., 2006; Winters et al., 2004) و کاهش قیمت‌ها (Licandro & Navas, 2007) برای کشورهای در حال توسعه مفید باشد. به عبارت دیگر، اثر متغیرهای کنترلی نشان می‌دهد که توسعه گردشگری زمانی بیشترین بازده را دارد که در بستری از ثبات اقتصادی، سرمایه‌گذاری زیرساختی و تعامل تجاری مؤثر شکل گیرد. محدودیت‌های این پژوهش شامل محدودیت در دسترسی به داده‌های کامل برای برخی کشورها و به خصوص کشورهای با درآمد پایین و کیفیت متفاوت داده‌های کشورهای مختلف است که ممکن است اثر بخشی بر ابعاد کیفیتی رشد و گردشگری داشته باشد.

نقش توسعه گردشگری در رشد فراگیر/که رفیعی دارانی و گوهری قرانی

نوآوری اصلی این پژوهش در ارائه تحلیلی جامع از تأثیر توسعه گردشگری بر تمامی ابعاد رشد فراگیر است که فراتر از استفاده از شاخص‌های محدود مانند نسبت تولید ناخالص داخلی به ازای هر فرد شاغل عمل می‌کند. با استفاده از چند شاخص متفاوت گردشگری و ساخت شاخص ترکیبی توسعه گردشگری، تأثیر هر یک بر رشد فراگیر به طور جداگانه و کلی ارزیابی شده است. همچنین، این مطالعه با تقسیم کشورها به دو گروه درآمدی متوسط و بالا، مقایسه‌ای میان آن‌ها انجام داده که نقطه تمایز مهمی در درک رابطه میان گردشگری و رشد فراگیر و طراحی سیاست‌های اقتصادی متناسب ایجاد می‌کند.

پیشنهادهای پژوهش‌های آتی:

- انجام مطالعات موردی کیفی برای شناسایی موانع عملیاتی و فرهنگی که مانع جذب مزایای گردشگری می‌شوند.
- بررسی اثرات بلندمدت پاندمی‌ها و بحران‌های اقتصادی بر گردشگری و رشد فراگیر.
- تحلیل تأثیرات گردشگری سبز و پایدار بر شاخص‌های مختلف رشد فراگیر در کشورهای مختلف.
- مدل‌سازی مجدد رابطه با در نظر گرفتن زیرساخت‌های تأثیرگذار بر گردشگری و رشد فراگیر
- طراحی یک مدل که به طور خاص برای داده‌های بسیار پراکنده و نامتوازن کشورهای با درآمد کم بهینه شده باشد تا بتوان تخمین‌های کارآمدی از تأثیر گردشگری بر رشد فراگیر برای این گروه از کشورها ارائه داد.

پیشنهادهای کاربردی:

با اتکا به یافته‌های تحقیق، می‌توان نتیجه گرفت که توسعه گردشگری در صورتی می‌تواند به رشد فراگیر منجر شود که همراه با مدیریت پایدار، سرمایه‌گذاری هدفمند و سیاست‌های اجتماعی مکمل باشد. رشد فراگیر نیازمند افزایش بلندمدت فرصت‌های شغلی تولیدی و فرصت‌های اقتصادی دیگر است (Ali and Son, 2007). بنابراین، هدف اصلی نه تنها افزایش تعداد ورودی‌های گردشگران، بلکه توانایی بخش گردشگری در افزایش حجم و ارزش فرصت‌های شغلی مستقیم و غیرمستقیم و خوداشتغالی است. اگرچه این می‌تواند نتیجه افزایش تعداد ورودی‌ها باشد، اما می‌تواند ناشی از افزایش هزینه هر سفر، کاهش سرریزها، افزایش تعداد ارتباطات درون اقتصاد یا ترکیبی از این عوامل نیز باشد (Mitchell and Ashley, 2010). برای دستیابی به این هدف، اقدامات زیر پیشنهاد می‌شود:

- سرمایه‌گذاری استراتژیک در زیرساخت‌های گردشگری به‌ویژه در کشورهای با درآمد متوسط که گردشگری سهم بالاتری در رشد دارد.
- کاهش نابرابری‌های جنسیتی و تبعیض شغلی در صنعت گردشگری با هدف افزایش مشارکت زنان و گروه‌های آسیب‌پذیر.
- تنوع‌بخشی به محصولات و مقاصد گردشگری برای جلوگیری از تمرکز جغرافیایی و افزایش بهره‌وری اقتصادی گردشگری.
- کنترل تورم و ثبات‌بخشی به سیاست‌های کلان اقتصادی برای جلوگیری از فرسایش آثار مثبت گردشگری بر رفاه و اشتغال.
- افزایش پیوند گردشگری با زنجیره‌های تولید محلی (مانند صنایع دستی، کشاورزی و خدمات بومی) برای ارتقای سهم جوامع محلی از منافع اقتصادی.

این مطالعه می‌تواند به عنوان مرجعی برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان اقتصادی در کشورهای مختلف بخصوص با درآمد متوسط و بالا برای طراحی برنامه‌های گردشگری و توسعه فراگیر استفاده شود.

بیانیه استفاده از هوش مصنوعی

نویسندگان اعلام می‌دارند که در فرایند نگارش مقاله از هیچ هوش مصنوعی استفاده نکرده‌اند.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی ندارد.

سهم نویسندگان در پژوهش

سهم نویسندگان در این پژوهش برابر است.

تضاد منافع

ندارد.

References

- Adeleye, B. N. (2021). Unbundling interest rate and bank credit nexus on income inequality: Structural break analysis from Nigeria. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 29(1), 63–78.
<https://doi.org/10.1108/JFRC-04-2020-0035>
- Adeleye, B. N., Sankaran, A., Jamal, A., & K, A. (2022). Internationalization–industrial output nexus: Evidence from 15 late-industrialized economies. *Journal of Public Affairs*, 22(4), e2658.
<https://doi.org/10.1002/pa.2658>
- Adeniyi, O., Ajayi, P. I., & Adedeji, A. A. (2021). Education and inclusive growth in West Africa. *Journal of Economics and Development*, 23(2), 163–183.
<https://doi.org/10.1108/JED-04-2020-0036>
- Adeniyi, O., Kumeka, T. T., Orekoya, S., & Adekunle, W. (2023). Impact of tourism development on inclusive growth: A panel vector autoregression analysis for African economies. *Tourism Economics*, 29(3), 612–642.
<https://doi.org/10.1177/13548166211061154>
- Adusei, M., & Adeleye, N. (2021). Corporate disclosure and credit market development. *Journal of Applied Economics*, 24(1), 205–230.
<https://doi.org/10.1080/15140326.2021.1901644>
- Aghayari Hir, M., Aghandeh, M. A., & Farmani Ardahayi, R. (2025). The impact of perception of social capital on investment in the tourism sector of rural areas of Sarab city. *Tourism Management Studies of the Smart Era*, 2(1), 1–16. [In Persian]
<https://doi.org/10.22072/tmsse.2025.2042030.1011>
- Ahmad, N., Youjin, L., & Hdia, M. (2022). The role of innovation and tourism in sustainability: Why is environment-friendly tourism necessary for entrepreneurship? *Journal of Cleaner Production*, 379, 134799.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.134799>
- Alaminos, D., León-Gómez, A., & Sánchez-Serrano, J. R. (2020). A DSGE-VAR analysis for tourism development and sustainable economic growth. *Sustainability*, 12(9), 3635.
<https://doi.org/10.3390/su12093635>
- Ali, A. K., & Asfaw, D. M. (2023). Nexus between inflation, income inequality, and economic growth in Ethiopia. *PLOS ONE*, 18(11), e0294454.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0294454>
- Ali, I. (2007). *Pro-poor to inclusive growth: Asian prescriptions*.
- Ali, I., & Son, H. H. (2007). Measuring inclusive growth. *Asian Development Review*, 24(1), 11–31.
<https://doi.org/10.1142/S0116110507000024>
- Anand, R., Mishra, S., & Peiris, S. J. (2013). *Inclusive growth: Measurement and determinants*. International Monetary Fund.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.2282970>
- Aoyagi, C., & Ganelli, G. (2015). Asia's quest for inclusive growth revisited. *Journal of Asian Economics*, 40, 29–46.

- <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2015.06.005>
- Arabiyat, T. S., Mdanat, M., & Samawi, G. (2020). Trade openness, inclusive growth, and inequality: Evidence from Jordan. *The Journal of Developing Areas*, 54(1).
<https://doi.org/10.1353/jda.2020.0008>
- Arellano, M., & Bond, S. (1991). Some tests of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations. *The Review of Economic Studies*, 58(2), 277–297.
<https://doi.org/10.2307/2297968>
- Arellano, M., & Bover, O. (1995). Another look at the instrumental variable estimation of error-components models. *Journal of Econometrics*, 68(1), 29–51.
[https://doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01642-D](https://doi.org/10.1016/0304-4076(94)01642-D)
- Arnold, J., Javorcik, B., & Mattoo, A. (2006). *The productivity effects of services liberalization: Evidence from the Czech Republic* (World Bank Policy Research Working Paper No. 4109). World Bank.
<https://doi.org/10.1596/1813-9450-4109>
- Asian Development Bank. (2014). *Framework of inclusive growth indicators 2014: 4th edition, special supplement to Key Indicators for Asia and the Pacific*. Asian Development Bank.
<https://doi.org/10.22617/FLS189528-3>
- Badulescu, A., Badulescu, D., Simut, R., & Dzitac, S. (2020). Tourism–economic growth nexus: The case of Romania. *Technological and Economic Development of Economy*, 26(4), 867–884.
<https://doi.org/10.3846/tede.2020.12532>
- Bakker, M. (2019). A conceptual framework for identifying the binding constraints to tourism-driven inclusive growth. *Tourism Planning & Development*, 16(5), 575–590.
<https://doi.org/10.1080/21568316.2018.1541817>
- Bakker, M., & Messerli, H. R. (2017). Inclusive growth versus pro-poor growth: Implications for tourism development. *Tourism and Hospitality Research*, 17(4), 384–391.
<https://doi.org/10.1177/1467358416638919>
- Bakker, M., van der Duim, R., Peters, K., & Klomp, J. (2023). Tourism and inclusive growth: Evaluating a diagnostic framework. *Tourism Planning & Development*, 20(3), 416–439.
<https://doi.org/10.1080/21568316.2020.1850517>
- Balakrishnan, R., Steinberg, C., & Syed, M. (2013). *The elusive quest for inclusive growth: Growth, poverty, and inequality in Asia*. International Monetary Fund.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.2292339>
- Baltagi, B. H. (2005). Solutions to problems posed in Volume 20 (1) and 20 (2): 04.1. A Hausman test based on the difference between fixed effects two-stage least squares and error components two-stage least squares—Solution. *Econometric Theory*, 21(2), 483–484.
<https://doi.org/10.1017/S0266466605210277>
- Baltagi, B. H. (2008). *Econometric analysis of panel data* (4th ed.). John Wiley & Sons.
- Barros, C. P., Correia, A., & Crouch, G. (2008). Determinants of the length of stay in Latin American tourism destinations. *Tourism Analysis*, 13(4), 329–340.
<https://www.ingentaconnect.com/content/cog/ta/2008/00000013/00000004/art00001>
- Bazzazan, F. (2022). The effect of foreign tourism development on poverty in Iran. *Iranian Journal of Economic Research*, 27(92), 153–179. [In Persian]
<https://doi.org/10.22054/ijer.2022.62150.1013>
- Benkraiem, R., Lahiani, A., Miloudi, A., & Shahbaz, M. (2021). A new look at the tourism development and economic growth nexus: International evidence. *Tourism Economics*, 27(8), 1707–1735.
<https://doi.org/10.1177/1354816620938482>
- Bhatt, K., Seabra, C., Kumar, J., Ashutosh, K., & Kumar Kabia, S. (2024). Tourism-led inclusive growth in emerging and developing economies: A systematic literature review. *SAGE Open*, 14(2), 21582440241252516.
<https://doi.org/10.1177/21582440241252516>
- Bianchi, R. V., & de Man, F. (2021). Tourism, inclusive growth and decent work: A political economy critique. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(2–3), 353–371.
<https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1730862>
- Blundell, R., & Bond, S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. *Journal of Econometrics*, 87(1), 115–143.
[https://doi.org/10.1016/S0304-4076\(98\)00009-8](https://doi.org/10.1016/S0304-4076(98)00009-8)
- Boarini, R., Murtin, F., & Schreyer, P. (2015). Inclusive growth: The OECD measurement framework.

- Botchuin, W. C. (2021). Institutional factors of inclusive growth: Evidence from Côte d'Ivoire. *Journal of Economics and International Finance*, 13(1), 13–23.
<https://doi.org/10.5897/JEIF2020.1091>
- Cerra, V. (2021). *Trade and inclusive growth* (IMF Working Paper No. 2021/074). International Monetary Fund.
<https://doi.org/10.5089/9781513572734.001>
- Chen, N., Sun, Z., Xu, Z., & Xu, J. (2025). A review of international trade impacts on sustainable development. *Marine Development*, 3(1), 1–16.
<https://doi.org/10.1007/s44312-025-00053-6>
- Çınar, F. (2023). The relationship between poverty and inflation and interest in Turkey. *Journal of Current Research on Social Sciences*, 13(4), 431–454.
<https://www.jocress.com/dergi/turkiyede-yoksulluk-ile-enflasyon-ve-faiz-iliskisi20240116044514.pdf>
- De Haan, A. (2015). Inclusive growth: Beyond safety nets? *The European Journal of Development Research*, 27, 606–622.
<https://doi.org/10.1057/ejdr.2015.47>
- Deka, D., Singh, S. R., Singh, A., Shrivastava, A., Gorowara, N., & Varma, R. A. (2024). Environment and inclusive growth: Concerns and solutions. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 491, Article 02004). EDP Sciences.
<https://doi.org/10.1051/e3sconf/202449102004>
- Dogru, T., & Bulut, U. (2018). Is tourism an engine for economic recovery? Theory and empirical evidence. *Tourism Management*, 67, 425–434.
<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.06.014>
- Dossou, T. A. M., Ndomandji Kambaye, E., Bekun, F. V., & Eoulam, A. O. (2023). Exploring the linkage between tourism, governance quality, and poverty reduction in Latin America. *Tourism Economics*, 29(1), 210–234.
<https://doi.org/10.1177/13548166211043974>
- Dossou, T. A., Asongu, S. A., Kambaye, E. N., Dossou, K. P., & Alinsato, A. S. (2024). Governance, tourism and inclusive growth in Africa. *International Social Science Journal*, 74(252), 687–712.
<https://doi.org/10.1111/issj.12476>
- Ebire, K., Ullah, S., Adeleye, B. N., & Shah, M. I. (2021). Effect of capital flows on financial stability in middle-income countries. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 29(5), 491–513.
<https://doi.org/10.1108/JFRC-08-2020-0081>
- Farzin, M., Abbaspoor, N., Ashrafi, Y., & Zargham Borojjeni, H. (2020). The impact of inbound tourism development on the income distribution among households and institutions: A structural path analysis approach. *Social Studies in Tourism*, 16(16), 1–26. [In Persian]
<https://jour.aicti.ir/en/Article/35945>
- Farzin, M., Abbaspoor, N., Ashrafi, Y., & Zargham Boroujeni, H. (2019). The impact of inbound tourism development on the production and employment of economic sectors: A structural path analysis approach. *Journal of Tourism and Development*, 8(4), 38–58. [In Persian]
<https://doi.org/10.22034/jtd.2019.185917.1738>
- Ghandour, M. M. (2020). The role of economic institutions and macroeconomic policies on inclusive growth: An empirical study in the ESCWA region. *Management Studies and Economic Systems*, 5(3–4), 105–115.
<https://doi.org/10.12816/0059074>
- Glocker, D., & Haxton, P. (2020). *Leveraging tourism development for sustainable and inclusive growth in South Africa* (OECD Economics Department Working Papers No. 1621). OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/457c263d-en>
- Göcen, S. (2024). Inflation and income inequality linkages: Do institutions matter? *Applied Economics*, 56(48), 5713–5726.
<https://doi.org/10.1080/00036846.2023.2257933>
- Gohari, L. (2020). Determining a framework for measuring inclusive growth. *Journal of Iranian Economic Issues*, 7(2), 307–339. [In Persian]
<https://doi.org/10.30465/ce.2020.6290>
- Gupta, D., & Nandita, D. (2022). Gender equity and inclusive growth. *International Journal of Innovations & Research Analysis*, 2(3), 141–146.
<https://inspirajournals.com/uploads/Issues/1658920326.pdf>

- Hampton, M. P., Jeyacheya, J., & Long, P. H. (2018). Can tourism promote inclusive growth? Supply chains, ownership and employment in Ha Long Bay, Vietnam. *The Journal of Development Studies*, 54(2), 359–376.
<https://doi.org/10.1080/00220388.2017.1296572>
- Hampton, M. P., & Jeyacheya, J. (2013). *Tourism and inclusive growth in small island developing states*. Commonwealth Secretariat.
<https://www.thecommonwealth-ilibrary.org/index.php/comsec/catalog/download/98/95/436?inline=1>
- Hosseinihahnooj, S., & Sojasi Qeidari, H. (2024). Investigating the impact of entrepreneurial ecosystem indicators on the development of rural tourism businesses. *Tourism Management Studies of the Smart Era*, 1(1), 60–82. [In Persian]
<https://doi.org/10.22072/tmsse.2024.722042>
- Ianchovichina, E., & Lundström, S. (2009). *Inclusive growth analytics: Framework and application* (World Bank Policy Research Working Paper No. 4851). World Bank.
<https://doi.org/10.1596/1813-9450-5075>
- Jamel, L. (2020). The relation between tourism and economic growth: A case of Saudi Arabia as an emerging tourism destination. *Virtual Economics*, 3(4), 29–47.
[https://doi.org/10.34021/ve.2020.03.04\(2\)](https://doi.org/10.34021/ve.2020.03.04(2))
- Jeyacheya, J., & Hampton, M. P. (2020). Wishful thinking or wise policy? Theorising tourism-led inclusive growth: Supply chains and host communities. *World Development*, 131, 104960.
<https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.104960>
- Ji-Hong, J. (2020). Macro and non-macro determinants of Korean tourism stock performance: A quantile regression approach. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(3), 149–156.
<https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no3.149>
- Kacem, S., Abid, L., & Ghorbel-Zouari, S. (2019). Measurement of inclusive growth: Evidence from Tunisia. *Economics and Development*, 18, 19–33.
[https://doi.org/10.21511/ed.18\(3\).2019.03](https://doi.org/10.21511/ed.18(3).2019.03)
- Khan, K., Sabir, S., & Ibrahim, F. Z. (2020). Human capital and inclusive growth in the selected developing countries. *New Horizons*, 14(1), 81–106.
<http://greenwichjournals.com/index.php/NH/article/view/258>
- Khan, M. A., Popp, J., Talib, M. N. A., Lakner, Z., Khan, M. A., & Oláh, J. (2020). Asymmetric impact of institutional quality on tourism inflows among selected Asian Pacific countries. *Sustainability*, 12(3), 1223.
<https://doi.org/10.35808/ijeba/581>
- Khan, U. (2020). Does tourism boost economic growth: An evidence from Italy. *International Journal of Economics and Business Administration*, 8(4), 214–222.
<https://doi.org/10.35808/ijeba/581>
- Kiani Salmi, S., & Abbasian, S. (2024). Investigating the perception of local communities towards sustainable tourism development indicators. *Tourism Management Studies of the Smart Era*, 1(1), 1–25. [In Persian]
<https://doi.org/10.22072/tmsse.2024.722045>
- Kong, Q., Peng, D., Ni, Y., Jiang, X., & Wang, Z. (2021). Trade openness and economic growth quality of China: Empirical analysis using ARDL model. *Finance Research Letters*, 38, 101488.
<https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101488>
- Licandro, O., & Navas, A. (2007). *Trade liberalization, competition and growth*.
<https://shs.hal.science/halshs-00354236/>
- Mandeya, S. M. T., & Ho, S. Y. (2021). Inflation, inflation uncertainty and the economic growth nexus: An impact study of South Africa. *MethodsX*, 8, 101501.
<https://doi.org/10.1016/j.mex.2021.101501>
- Marrero, G. A., & Servén, L. (2022). Growth, inequality and poverty: A robust relationship? *Empirical Economics*, 63(2), 725–791.
<https://doi.org/10.1007/s00181-021-02152-x>
- Masita, M., Halim, A., & Suryati, T. F. (2024). The effect of inflation on poverty levels in West Sulawesi Province, Indonesia. *Golden Ratio of Social Science and Education*, 4(2), 272–278.
<https://doi.org/10.52970/grsse.v4i2.1028>
- McKinley, T. (2010). *Inclusive growth criteria and indicators: An inclusive growth index for diagnosis of country progress*.

- <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/28493/adb-wp14-inclusive-growth-criteria.pdf>
- Mitchell, J., & Faal, J. (2007). Holiday package tourism and the poor in the Gambia. *Development Southern Africa*, 24(3), 445–464.
<https://doi.org/10.1080/03768350701445541>
- Mitra, A., & Das, D. (2018). Inclusive growth: Economics as if people mattered. *Global Business Review*, 19(3), 756–770.
<https://doi.org/10.1177/0972150917713840>
- Mlachila, M., Tapsoba, R., & Tapsoba, S. (2014). *A quality of growth index for developing countries: A proposal* (IMF Working Paper No. 14/172). International Monetary Fund.
<https://doi.org/10.5089/9781498379274.001>
- Mughal, K. M., Khanum, B., Khan, A. I., & Bashir, H. N. (2025). Economic growth and welfare with education, financial development and gross fixed capital formation in Asian countries. *International Journal of Advanced Social Studies*, 5(1), 65–72.
<https://doi.org/10.70843/ijass.2025.05108>
- Naseem, S. (2021). The role of tourism in economic growth: Empirical evidence from Saudi Arabia. *Economies*, 9(3), 117.
<https://doi.org/10.3390/economies9030117>
- Nchake, M. A., & Shuaibu, M. (2022). Investment in ICT infrastructure and inclusive growth in Africa. *Scientific African*, 17, e01293.
<https://doi.org/10.1016/j.sciaf.2022.e01293>
- OECD. (2017). *Tourism policies for sustainable and inclusive growth: Policy statement*. OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/tour-2018-2-en>
- Osinubi, T. T., Ajayi, A. O., Osinubi, O. B., & Olaniyi, C. O. (2021). A new intuition into tourism-inclusive growth nexus in Turkey and Nigeria (1995–2018). *Economics*, 9(1), 221–241.
<https://doi.org/10.2478/eoik-2021-0006>
- Özer, M., Küçüksakarya, S., & Maiti, M. (2022). Nexus of tourism demand, economic growth, and external competitiveness in leading tourist destination countries. *Tourism Management Perspectives*, 42, 100965.
<https://doi.org/10.1016/j.tmp.2022.100965>
- Pham, T., & Nugroho, A. (2022). Tourism-induced poverty impacts of COVID-19 in Indonesia. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 3(2), 100069.
<https://doi.org/10.1016/j.annale.2022.100069>
- Rafiei Darani, H., & Asghari, H. (2018). Study of international tourism demand in Middle East by panel data model. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 12(1), 80–88.
<https://doi.org/10.1108/IJCTHR-03-2017-0030>
- Rehman, A., Cismas, L. M., & Milin, I. A. (2022). “The three evils”: Inflation, poverty and unemployment’s shadow on economic progress—A novel exploration from the asymmetric technique. *Sustainability*, 14(14), 8642.
<https://doi.org/10.3390/su14148642>
- Rezaei, M. R., & Sajedi, S. (2025). Measuring the attitude of the host community toward the development of tourism in arid regions: A case study of Tabas County. *Tourism Management Studies of the Smart Era*, 2(1), 176–192. [In Persian]
<https://doi.org/10.22072/tmsse.2025.1024>
- Roodman, D. (2006). *How to do xtabond2*. Paper presented at the North American Stata Users' Group Meetings 2006.
<https://ideas.repec.org/p/boc/asug06/8.html>
- Sahni, H., Nsiah, C., & Fayissa, B. (2021). The African economic growth experience and tourism receipts: A threshold analysis and quantile regression approach. *Tourism Economics*, 27(5), 915–932.
<https://doi.org/10.1108/IJCTHR-03-2017-0030>
- San Andres, E., & Wirjo, A. (2015). Trade, inclusive growth, and the role of policy. In *Key trends and developments relating to trade and investment measures and their impact on the APEC region*.
https://www.apec.org/docs/default-source/publications/2015/11/key-trends-and-developments-relating-to-trade-and-investment-measures-and-their-impact-on-the-apec-r/key-trade-and-investment-trends_nov-2015_final13nov.pdf?sfvrsn=939fd183_1

- Scheyvens, R., & Biddulph, R. (2018). Inclusive tourism development. *Tourism Geographies*, 20(4), 589–609.
<https://doi.org/10.1080/14616688.2017.1381985>
- Shah, I. A., & ul Haq, I. (2022). The impact of tourism development and economic growth on poverty reduction in Kazakhstan. *Acta Universitatis Sapientiae, Economics and Business*, 10(1), 77–90.
<https://doi.org/10.2478/auseb-2022-0005>
- Shahzad, S. J. H., Shahbaz, M., Ferrer, R., & Kumar, R. R. (2017). Tourism-led growth hypothesis in the top ten tourist destinations: New evidence using the quantile-on-quantile approach. *Tourism Management*, 60, 223–232.
<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2016.12.006>
- Sharma, B. K. (2018). Training workers for intercultural communication in tourism. *Language and Intercultural Communication*, 18(4), 408–423.
<https://doi.org/10.1080/14708477.2018.1478849>
- Shi, H., Li, X., Zhang, H., Liu, X., Li, T., & Zhong, Z. (2020). Global difference in the relationships between tourism, economic growth, CO₂ emissions, and primary energy consumption. *Current Issues in Tourism*, 23(9), 1122–1137.
<https://doi.org/10.1080/13683500.2019.1588864>
- Sinha, J. K. (2025). Strategic investment and inclusive growth in India: Unpacking the interlinkages between capital formation and employment generation. *Journal of Behavioral Economics and Policy*, 1(1), 1–19.
<https://doi.org/10.55121/jbep.v1i1.535>
- Snyman, S. L. (2017). The role of tourism employment in poverty reduction and community perceptions of conservation and tourism in southern Africa. In *Tourism and Poverty Reduction* (pp. 145–166). Routledge.
<https://doi.org/10.1080/09669582.2012.657202>
- Subramaniam, Y., Masron, T. A., & Loganathan, N. (2022). Tourism and income inequality. *Journal of Business and Socio-economic Development*, 2(2), 181–194.
<https://doi.org/10.1108/JBSED-07-2021-0102>
- Winter, T., Kim, S., & Palmer, N. (2025). Tourism-driven inclusive growth: Insights from Brazil's Northeast. *Tourism Planning & Development*, 1–24.
<https://doi.org/10.1080/21568316.2025.2499520>
- Winters, L. A., McCulloch, N., & McKay, A. (2004). Trade liberalization and poverty: The evidence so far. *Journal of Economic Literature*, 42(1), 72–115.
<https://doi.org/10.1257/002205104773558056>
- Yalçinkaya, Ö., Daştan, M., & Karabulut, K. (2018). The effects of international tourism receipts on economic growth: Evidence from the first 20 highest income earning countries from tourism in the world (1996–2016). *Montenegrin Journal of Economics*, 14(3), 55–71.
<https://doi.org/10.14254/1800-5845/2018.14-3.4>
- Zhang, H., & Yang, Y. (2023). Is tourism growth able to shrink economic inequalities? A DSGE analysis. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 4(1), 100089.
<https://doi.org/10.1016/j.annale.2023.100089>